

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Кафедра
культурології

Кафедра адміністративного права та адміністративної діяльності

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Кафедра українознавства

Державний біотехнологічний університет
Кафедри європейських мов

Харківська державна академія фізичної культури
Кафедра української та іноземних мов

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Матеріали VII Міжвишівського круглого столу

5 лютого 2026 року

Електронне наукове видання

Харків – 2026

УДК [342.742:811.161.2]«364»(477)(082)

A43

Рекомендовано до поширення через мережу «Інтернет» кафедрою культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 8 від 09.01.2026 р.)

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Пивоваров В. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри культурології;

Лисенко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології;

Шумейко О. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні:

A43 Матеріали VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.). – Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2026. – 118 с. – Електронне наукове видання. – <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyku-naukovyh-konferenczij/>. ISBN 978-617-8198-20-6

У збірнику тез матеріалів учасників круглого столу висвітлено сучасні проблеми функціонування української мови як державної, питання формування україномовної особистості, гарантування мовної ідентифікації нації, утвердження нормативності української мови. Видання може бути цікавим як для науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти, так і всім тим, хто цікавиться питаннями мови в Україні.

Видано мовою оригіналу в авторській редакції. За зміст тексту тез відповідає автор.

УДК [342.742:811.161.2]«364»(477)(082)

ISBN 978-617-8198-20-6

©Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2026

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

ЗМІСТ

<i>Прудникова Олена</i> Українська мова як ціннісна складова системи інформаційної безпеки	5
<i>Карпець Любов</i> Мова як простір життєтворчості та освіти	10
<i>Мех Юлія</i> Правові та інституційні механізми забезпечення мовної безпеки в умовах воєнного стану	15
<i>Пивоваров Василь</i> Мова як основа суверенітету України.....	20
<i>Меліхова Юлія</i> Мовна свідомість: випробування війною	27
<i>Халіман Оксана</i> Юридичне документознавство: порушення культури фахового мовлення	31
<i>Руденко Світлана</i> Динаміка та перспективи змін мови комерційних ергонімів Харкова під час війни.....	37
<i>Берест Тетяна</i> Мовна інтерференція як виклик сучасній українській мовній освіті: методичні та цифрові стратегії подолання.....	42
<i>Ігнатченко Ірина</i> Адміністративно-правове забезпечення мовного різноманіття в етнополітичній системі України.....	46
<i>Архипенко Людмила</i> Термінознавчі аспекти галузі права на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.....	52
<i>Лисенко Олена</i> Стратегії уніфікації термінології законодавчих актів: від мовної норми до юридичної визначеності.....	58

Шумейко Олена	
Мовна культура викладача закладу вищої освіти: теоретичний та практичний аспекти.....	65
Чуєшкова Оксана	
Мовна підготовка здобувачів PhD: зміст, структура, результати.....	69
Слюсаренко Тетяна	
Проблеми функціонування української мови в навчальній культурологічній літературі для вишів України.....	74
Корєєв Влад	
Екзистенційна роль мови в культурі нації.....	77
Чернишова Поліна	
Ефективна комунікація в міжнародному бізнесі: особливості, засоби, функції.....	82
Петрук Олександра	
Мовна стійкість та засоби нейтралізації лексичної інтерференції в публічному дискурсі.....	87
Рудницька Катерина	
Концептуальна деривація лексеми «воля» в етнолінгвістичному вимірі.....	97
Шевченко-Кудіна Альона	
Проблеми правозастосування української мови в діяльності органів виконавчої влади.....	99
Іванова Аліна	
Особливості адміністративної відповідальності за порушення законодавства про державну мову.....	103
Абдурахманова Руслана	
Мовний етикет у професійній діяльності юриста.....	107
Корніяш Анна	
Методика викладання української мови у закладах вищої освіти крізь практику діяльності молодіжної ради при МОН України.....	113

Олена Прудникова,

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри культурології,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4610-908X>

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК ЦІННІСНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Українська мова протягом століть зазнавала заборон та переслідувань. У сучасних умовах боротьба за українську мову розгорнулася з особливою наполегливістю та силою у зв'язку з розгорнутою Росією проти України активної фази гібридної війни (2013-2014 рр.), яка з 2022 року переросла у широкомасштабну агресію. Актуальність проблеми обумовлена тим, що мова є конституюючим ціннісним елементом інформаційного простору, суспільної свідомості та духовного буття будь-якої нації, української зокрема. Саме тому захист української мови є важливим завданням вітчизняної системи інформаційної безпеки.

Н. Чупрінова, І. Севрук, Ю. Соколовська слушно зазначають, що «національна мова, як і територія, історичне минуле, культурні традиції, ментальні особливості є фактором, що визначає існування нації. Натомість іноземні мови завжди були інструментами асиміляції, які слугували для «затемнення», а точніше, знищення національної ідентичності підкорених народів, щоб сприяти самоідентифікації з народами-загарбниками» [1, с. 151].

Українська мова є національним культурним кодом, який намагаються знищити загарбники протягом багатьох століть. Система

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

інформаційної безпеки Української держави має забезпечити безперешкодне й пріоритетне її застосування у всіх сегментах інформаційного простору вітчизняного соціуму.

Натомість, різноманітні деформації щодо застосування «національної мови в національній державі свідчать про обмежену національну ідентичність, неповне звільнення від колоніального підпорядкування та культурної неповноцінності. Домінування чужої мови (мови колишніх колоністів, загарбників чи сучасних іммігрантів) на певних територіях національної держави становить загрозу цілісності нації, оскільки різні мови формують різні культурні та духовні традиції, цінності, інтереси, які не завжди збігаються з інтересами титульної нації та створеної нею держави» [2, с. 40–41].

Будь-які обмеження застосування української мови негативно впливають на формування національно-культурної ідентичності громадян, їхньої самосвідомості, а також роблять уразливим вітчизняний інформаційний простір у духовно-ціннісному вимірі. Національна система інформаційної безпеки не може повноцінно функціонувати без урахування духовної значущості мовного чинника. Для функціонування вітчизняного інформаційного простору, важливим є не тільки сам факт трансляції якісної інформації, але й мова на якій здійснюється інформаційна діяльність.

Спотворення мови, її заміна іншою мовою є інструментом для інформаційних атак ворога, що яскраво продемонструвала російсько-українська війна. Л. Ткачук і М. Мовчанюк підкреслюють, що під впливом інформаційних атак може цілеспрямовано змінюватись кругозір та мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, нав'язуватись чужі інтереси, мотиви, спосіб життя. У зв'язку з цим на перший план виходить аналіз сутності та форм проявів сучасних методів прихованого агресивного впливу, вияву дій, що мають цілеспрямований деструктивний характер і

які суперечать інтересам національної безпеки, вироблення механізмів протидії їм за всіма напрямками [3, с. 40–41].

Російсько-українська війна стала каталізатором усвідомлення важливості мовної проблематики для національної та інформаційної безпеки. Соціологи наводять дані, які свідчать про збільшення кількості наших співвітчизників, які використовують українську мову в різних сферах суспільного життя, побуті тощо.

Зокрема, згідно з опитуванням, що проводив Центр Разумкова з 6 до 12 червня 2024 року серед 2026 респондентів (опитування методом face-to-face лише на тих територіях, що контролюють уряд України та на яких не ведуться бойові дії) українську мову рідною назвали 78%, у 2017 році таких було 68%, у 2015 – 60%, а у 2006 – 52%. Частка тих, хто назвав рідною російську мову, становить 6%, у 2006 році таких було 31%, а у 2015–15%. Показово, що 70,5% опитаних українців розмовляють вдома лише або переважно українською мовою. У 2015 році таких було 50%, а у 2006 році – 46%. Водночас розмовляють вдома лише або переважно російською 11% опитаних, у 2015 році таких було 24%, а у 2006 році – 38%. Розмовляють приблизно однаковою мірою українською і російською мовами 18% (у 2015 році – 25%, у 2006 році – 15%). Також зросла кількість українців, які спілкуються за межами дому (наприклад, на роботі, навчанні) лише або переважно українською – 72% опитаних, рік тому таких було 65%, а у 2015 році – 46%. Лише або переважно російською сьогодні спілкуються 8% опитаних, у 2015 році таких було 24% [4].

Такі трансформації в суспільній думці нашої держави демонструють посилення проукраїнської ідентичності, зміни в мовній самоідентифікації громадян, що позитивно впливає на підвалини інформаційної безпеки України.

Водночас Українській владі необхідно було раніше й активніше посилювати заходи в царині інформаційної безпеки, у її мовному сегменті

зокрема. У цьому сенсі слушною є думка Л. Масенко про стан інформаційної безпеки України та захист української мови на момент 2016 року. Дослідниця стверджує, що «в інформаційній війні з Українською державою, яку Росія розпочала з перших же років її утворення і продовжує нині, вона використовує фактор зросійщення міських середовищ України як виправдання для неоімперської колонізації. На жаль, українська влада впродовж усіх двадцяти п'яти років не спромоглася захистити свій інформаційно-культурний простір від російської пропаганди, що відзначалась особливо агресивною антиукраїнською спрямованістю у південно-східному регіоні» [5, с. 12].

Отже, українська мова є не тільки засобом комунікації, вона містить національно-культурний код нації, створює підґрунтя для подальшого розвитку держави як унікального суб'єкта історичного поступу. Складником та об'єктом захисту системи інформаційної безпеки України є не просто інформаційний простір держави, а його духовно-ціннісне наповнення стрижнем якого є саме мова. Зберігаючи та розвиваючи українську мову, ми посилюємо захисний ціннісний мур проти агресивних зовнішніх впливів, спрямованих на руйнування української державності.

Список використаних джерел

1. Чупрінова Н.Ю., Севрук І.І., Соколовська Ю.В. Українська мова як чинник національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 1. С. 150–154.
2. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 39–46.
3. Ткачук Л. М., Мовчанюк М. Т. Інформаційна безпека як складова національної безпеки. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «*Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи*» (МН-2021), м. Вінниця, 01-

14 трав. 2021 р. Україна. URL:
<https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/45716/11095.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 25.01.2026).

4. 70,5% українців використовують у побуті українську мову – дані опитування. *Радіо Свобода*. 24 липня. 2024. URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayinska-mova-opytuvannya/33049470.html> (дата звернення: 25.01.2026).

5. Масенко Л. Т. Українська мова як фактор національної безпеки. *Мова : класичне – модерне – постмодерне*. 2016. Вип. 2. С. 5–15.

Любов Карпець,

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри української та іноземних мов,*

Харківська державна академія

фізичної культури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4263-7806>

МОВА ЯК ПРОСТІР ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ТА ОСВІТИ

Кожен історичний період породжує нові виклики, що потребують адекватних відповідей. На сучасному етапі розвитку людство неминуче стоїть перед вибором соціокультурних механізмів, які забезпечують повноцінне залучення людини до динамічно змінюваних умов власного існування. Саме цим пояснюється значний інтерес до проблем освіти, яка постійно трансформується та перебуває в пошуку нових парадигм. Освіта сьогодні постає не лише як передача знань, а як глибокий процес формування особистості, її світогляду та життєвої позиції. Мова ж постає як світ, що відкривається через освіту. У цьому контексті з'являються ключові питання: що таке освіта – процес передачі знань чи простір, у якому формується сутність людини? Чи є мова лише засобом комунікації, чи вона творить особистість? Мова – не просто інструмент спілкування, а простір творення сенсів, важливий чинник життєтворчості. Життєтворчість – це не лише вибір життєвого шляху, а й процес осмислення конструювання буття. Саме тому взаємодія між мовою та освітою визначає спосіб сприйняття світу, відкриває можливості для самореалізації та формує культурну ідентичність.

Мову в процесі життєтворчості неможливо розглядати лише в одному вимірі, адже вона поєднує освітній, культурний, екзистенційний та технологічний контексти. У межах освітнього процесу мова постає як

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

інструмент творчого підходу й розвитку критичного мислення, водночас відкриваючи екзистенційні смисли через культурні практики. Сучасні виклики, зокрема поява штучного інтелекту як інструменту моделювання й комунікації, актуалізують потребу комплексного аналізу цих аспектів.

Освітній процес, побудований на діалозі, творчій інтерпретації та критичному мисленні, перетворює навчання на відкриття себе для світу. Мова в освіті розкриває життєтворчий потенціал лише тоді, коли її усвідомлюють як засіб пізнання, комунікації й перетворення світу, що набуває особливої значущості в умовах інформатизації.

У сучасній освіті мова часто зводиться до інструменту для досягнення академічних цілей (складання тестів, отримання дипломів тощо), тоді як справжня роль її значно ширша. Вона є простором творчості, самовираження та конструювання власної життєвої реальності. Як слушно зазначає П. Селігей, майбутнє мови залежить не від технічних правил, а від здатності прищепити молоді розуміння її цінності як феномена, що заслуговує на пошану й щоденне використання [5]. Концепція Гайдеґґера про мову як «дім буття» підкреслює, що освітній процес повинен допомагати усвідомлювати глибину слова, його здатність творити смисли та впливати на становлення особистості. Уміння творчо мислити означає здатність розв'язувати проблеми, а розв'язування проблем передбачає вміння ставити запитання й знаходити на них відповіді. Сам процес розв'язування пов'язаний із пошуком, а отже – з неоднозначністю шляхів вирішення, висування одночасно кількох гіпотез і зіткнення різних, інколи навіть і протилежних думок [1]. Творче мислення – це здатність генерувати нові ідеї, аналізувати проблему з різних ракурсів і знаходити оптимальні рішення, що збагачує процес навчання та саморозвитку.

Аналіз мови нерозривно пов'язаний із дослідженням свідомості, про що ще наголошував О. Потебня, а згодом розвинув цю думку Г.-Г.

Гадамер. Для нього мова є способом буття людини, адже ми завжди охоплені мовою й не існуємо поза її горизонтом. Герменевтичний підхід Гадамера підкреслює, що мова формує досвід, комунікацію та світогляд, визначаючи саму можливість пізнання. М. Гайдеґґер мову порівнює з цвітом уст: «Цим цвітом розквітає земля квітці неба назустріч» [3]. Тому так важливо відчутти, почути й зрозуміти мову, а не просто завчити набір правил та звуконаслідування. Мова мистецтва, і першочергово, мова поезії, – виклик, завдяки якому відкривається дещо нове про істину. Отже, освіта, як простір взаємодії мови й життєтворчості, повинна не лише навчати правилам мовлення, а й занурювати людину в культурно-історичний контекст, що формує її мовну картину світу, «...розуміння культурних кодів і соціокультурних контекстів» [2, с. 9]. Вивчення мови – це не просто засвоєння лексики чи граматики, а процес розкриття глибоких смислів, що закладені у словах, фразях, текстах.

Мовний простір постає як форма людського буття та середовище глибшого пізнання культурної та естетичної сутності. Як наголошує Б. Кассен, справжнє відчуття мови відкривається через поезію, адже саме вона «грається зі звуками» й дозволяє почути мову тілом і душею. Важливим, на думку Б. Кассен, є вміння слухати мову в її текстах і віршах: «Ви до певної міри не чуєте й не відчуваєте мови, ані вухом, ані тілом, і ви не отримуєте справжнього задоволення від мови. Ви не знатимете, як вона описує світ» [4, с.14.] Вивчення мови через поезію набуває особливого значення, адже вона відкриває її глибинні смисли та естетичну природу.

У сучасному світі, де мовна освіта інтегрована з цифровими технологіями, важливо зберігати баланс між технічним засвоєнням мовних норм та глибоким розумінням слова як носія культури, історії та емоційного досвіду. Сучасна доба позначена стрімким розвитком штучного інтелекту, що дедалі активніше долучається до комунікативних

процесів та моделювання знання. Штучний інтелект здійснює обробку мови за допомогою алгоритмів, що не володіють екзистенційним досвідом. Однак він уже сьогодні бере участь у формуванні нового дискурсивного поля – цифрового простору, в якому конструюються альтернативні смисли. Штучний інтелект (ШІ), незважаючи на ерудицію, може імітувати філософський дискурс, генерувати аргументи, моделювати діалектичні форми, однак він не є учасником діалогу, а лише відображенням множини думок, отриманих із корпусу текстів. Мовлення ШІ – це ефект семіотичної симуляції, а не участь у філософській комунікації. Така симуляція корисна як дзеркало людської думки, але не як самостійний суб'єкт діалогу.

Водночас постає питання меж розширення людського потенціалу й ризику витіснення людини з процесу смислотворення. Виклик штучного інтелекту полягає у збереженні людини як морально відповідального суб'єкта в умовах розмивання меж мислення, дії та авторства. Майбутнє можливе як співбуття людини й технології за умови дотримання морально-етичних рамок і гуманістичного виміру.

Отже, мова в сучасному світі постає не лише як інструмент комунікації, а як багатогранний простір, відображення світогляду. Вона формує межі нашого мислення, визначає горизонти пізнання та відкриває простір для творчого самовираження. Мова стає інструментом самопізнання, самоактуалізації та самовдосконалення. Вона формує інтелектуально-культурні цінності та сприяє становленню особистості як цілісного суб'єкта. Освіта, інтегруючи мовний простір у процес життєтворчості, повинна не лише навчати нормам, але й розкривати потенціал слова у формуванні особистості.

Список використаних джерел

1. Богданова Н. Г. Філософський зміст поняття «життєтворчості» в

сучасному науковому дискурсі, 2013. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3447/1/Bogdanova.pdf> (дата звернення 26.02.2026).

2. Бойко А. Мова як засіб трансляції цінностей і формування культурної ідентичності в освіті. *Humanities Studies*. 2025. Випуск 22 (99). С. 9-17.

3. Гайдеґгер М. Дорогою до мови: пер. з нім. Володимир Кам'янець. Львів : Літопис, 2007. 232 с.

4. Кассен Барбара. Більше однієї мови : пер. з фр. С. Желдак. Київ : Дух і літера, 2016. 64 с.

5. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

Юлія Мех,

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

та адміністративної діяльності,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0191-1020>

ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОВНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України мовний чинник набув особливого значення як елемент національної, гуманітарної та інформаційної безпеки. Мова використовується не лише як засіб комунікації, а і як інструмент формування ідентичності, консолідації суспільства та впливу на масову свідомість. Саме тому питання мовної безпеки в умовах воєнного стану виходить за межі культурної політики і набуває виразного публічно-правового та безпекового виміру.

Запровадження правового режиму воєнного стану зумовлює трансформацію механізмів реалізації мовної політики, посилення ролі держави у сфері публічних комунікацій та допустимість тимчасових обмежень окремих мовних проявів з метою захисту національних інтересів [1]. У цьому контексті актуалізується потреба комплексного аналізу правових та інституційних механізмів забезпечення мовної безпеки, їх змісту, особливостей застосування та впливу на стан суспільної стабільності.

Мовна безпека є похідною від конституційно закріпленого статусу

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

державної мови та водночас самостійним напрямом державної безпекової політики [2]. Вона охоплює сукупність правових, організаційних та інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення функціонування української мови у публічній сфері, захист мовного простору від деструктивних впливів та недопущення використання мовного чинника як засобу підриву державного суверенітету.

У структурі національної безпеки мовна безпека тісно пов'язана з інформаційною безпекою, оскільки мова є основним каналом поширення інформації, ідеологічних наративів та пропаганди. В умовах гібридної війни мовна політика держави виконує превентивну функцію, спрямовану на мінімізацію впливу ворожих інформаційно-психологічних операцій. Воєнний стан посилює значення мовної безпеки, оскільки саме в цей період підвищується ризик маніпуляцій суспільною свідомістю, розпалювання внутрішніх конфліктів та дестабілізації публічного порядку через мовне питання. Відтак забезпечення домінування державної мови в офіційній та інформаційній сферах розглядається як елемент обороноздатності держави.

Правові механізми забезпечення мовної безпеки формуються на основі норм конституційного, адміністративного та інформаційного права. Вони визначають обов'язковість використання державної мови, межі реалізації мовних прав та допустимі форми державного втручання у мовну сферу.

Конституція України закріплює українську мову як державну та покладає на державу обов'язок забезпечувати її всебічний розвиток і функціонування [3]. Це положення має імперативний характер і виступає фундаментом для подальшого нормативного регулювання мовних відносин.

Спеціальне мовне законодавство конкретизує конституційні приписи, визначаючи сфери обов'язкового застосування державної мови,

механізми контролю та відповідальності за порушення мовного законодавства [3, 4]. В умовах воєнного стану ці норми набувають посиленого значення, оскільки забезпечують єдність публічного управління, уніфікацію офіційних комунікацій та стійкість інформаційного простору.

Законодавство про правовий режим воєнного стану допускає запровадження тимчасових обмежень у мовно-інформаційній сфері, наприклад, поширення інформації та мовних практик, які можуть становити загрозу національній безпеці або сприяти ворожій пропаганді. Такі заходи мають виключно охоронний характер і застосовуються в межах, необхідних для досягнення легітимної мети. При цьому правові механізми мають ґрунтуватися на принципах законності, пропорційності та тимчасовості, що унеможлиблює свавільне втручання у сферу мовних прав.

Інституційні механізми забезпечення мовної безпеки охоплюють діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади, а також спеціально уповноважених органів, на які покладено функції контролю та нагляду.

Верховна Рада України здійснює формування законодавчих засад мовної політики, визначає стратегічні пріоритети розвитку мовного законодавства та адаптує його до умов воєнного стану. Кабінет Міністрів України забезпечує практичну реалізацію мовної політики, ухвалює підзаконні нормативно-правові акти та координує діяльність органів виконавчої влади.

Особливу роль відіграє Уповноважений із захисту державної мови, який здійснює контроль за дотриманням мовного законодавства, розглядає звернення громадян та застосовує заходи реагування у межах наданих повноважень. Його діяльність спрямована на забезпечення реального, а не декларативного характеру мовних норм.

В умовах воєнного стану до забезпечення мовної безпеки активно залучаються органи сектору безпеки і оборони, які протидіють інформаційним загрозам, у тому числі тим, що реалізуються через мовний вплив. Судові органи, у свою чергу, забезпечують баланс між вимогами державної безпеки та захистом прав і свобод людини.

Специфіка забезпечення мовної безпеки в умовах воєнного стану полягає у посиленні державного контролю за публічними комунікаціями, пріоритетності використання державної мови в діяльності органів влади, секторі оборони, освіті та засобах масової інформації. Забезпечення мовної безпеки в цей період спрямоване не лише на захист мовного простору, а й на консолідацію суспільства, зміцнення національної ідентичності та підвищення рівня довіри до державних інституцій.

Таким чином, правові та інституційні механізми забезпечення мовної безпеки в умовах воєнного стану утворюють цілісну систему, спрямовану на захист державної мови та протидію гібридним загрозам. Мовна безпека виступає важливою складовою національної та інформаційної безпеки, а її ефективне забезпечення є необхідною умовою збереження державного суверенітету та суспільної стабільності.

Ефективність реалізації мовної політики в умовах воєнного стану залежить від узгодженості правових норм, інституційної спроможності органів публічної влади та дотримання принципів верховенства права і пропорційності. Подальший розвиток механізмів мовної безпеки має бути спрямований на поєднання безпекових інтересів держави з гарантіями прав людини та демократичними стандартами публічного управління.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015 №389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

2. Указ Президента України «Про Концепцію державної мовної політики» від 15.02.2010 № 161/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 08.01.2026).

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 08.01.2026).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 08.01.2026).

Василь Пивоваров,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри культурології,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1815-584X>

МОВА ЯК ОСНОВА СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

Українська еліта завжди усвідомлювала особливу роль української мови, її націєформувальний і державотворчий потенціал, що перетворювало боротьбу за рідну мову в політичний рух за відродження нації, відновлення української державності. Питання суверенітету країни актуалізувались у нормативному просторі [6].

15 січня 2026 року Верховна Рада України ухвалила постанову №14334 «Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави» [6].

За мовними трендами 2025 року, українську мову вивчають у 107 країнах [1]. У бібліотеці угорського міста Печ з'явилася українська книжкова полицка [6], також українську мову викладають у школах Відня з вересня 2026 року [7]. За кордоном відзначається збільшення інтересу до української мови.

Пошукаова активність теми української мови з використанням Google Trends [9] за останній рік є надзвичайно волутильною: від зміни майже до нуля у липні 2025 року із зростанням до 100 балів у жовтні 2025 року, що свідчить про вплив різних факторів на зацікавленість розгляду питань щодо української мови.

2025 року на адресу Секретаріату Уповноваженої із захисту державної мови надійшло 3122 звернення громадян з різних областей

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

України. Десята частина звернень надходила з Харківщини. З усієї кількості звернень 2888 (у 2024 - 2314) стосувались імовірних порушень положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державною. Харківська область увійшла в топ-трійку порушників після Києва та Одеси [3].

Освітняни також дослідили, як говорять школярі, їхні батьки та вчителі в Харківській області [2]. Лише кожен третій школяр у Харківській області обирає для спілкування з друзями та рідними українську мову, ще 25% рівною мірою використовують як українську, так і російську. Але порівняно з минулим роком відсоток українськомовних старшокласників зріс. Щороку Державна служба якості освіти проводить моніторинг використання української мови в освітньому процесі. Школярів, їхніх батьків та педагогів з Харківської області оцінювали спеціалісти Східного міжрегіонального управління цієї Служби. Моніторинг показав: у регіоні поступово збільшується кількість учнів старших класів, які спілкуються українською мовою не лише під час уроків, а й вдома або з друзями [2]. Отже, це свідчить про позитивні тренди щодо використання української мови серед учнів.

Тому актуальним є питання формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти на практичних заняттях [5].

Для посилення цих трендів своєчасним є реалізація ухвалення постанови Верховною радою щодо Це є підтвердженням того, чому постала потреба в ухваленні постанови по роль української мови в утвердженні Української держави.

Уповноважена із захисту державної мови вітає ухвалення Верховною Радою України Постанови «Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави» [4]. Вона наголосила, що цей документ сприятиме розвитку українськомовного медіаконтенту та створення Єдиного глосарія правових термінів як інструменту очищення

мови нормативно-правових документів від кальок, русизмів і канцеляризмів.

Парламент підтвердив, що українська мова була і залишається одним із ключових пріоритетів держави. Це рішення закріплює стратегічний курс України на захист мовного суверенітету, формування україномовного простору та ролі державної мови в усіх сферах суспільного життя.

Таке посилення уваги до ролі і значення української мови у її захисті мови свідчить про те, що, незважаючи на зростання неологізмів, доцільно використовувати українські слова замість іншомовних, особливо сленгових: *контент* – *вміст*; *ок* – *гаразд*; *челендж* – *виклик*; *фідбек* – *відгук*; *аб'юз* – *насилля*; *гаджет* – *пристрій*; *пост* – *допис*; *юзер* – *користувач* та ін.

Рекомендовано вжити невідкладних заходів для підвищення інституційної спроможності Національної комісії зі стандартів державної мови для ефективно розробки передбачених законодавством стандартів та Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови для забезпечення повноцінної постійної роботи представників Уповноваженого із захисту державної мови в більшості областей України [6].

Найважливіші завдання: поширення української мови в усіх сферах комунікації в усій державі; досягнення високої якості української літературної мови (правописного та усномовного стандартів), очищення її структури від іншомовних (насамперед російськомовних) елементів, якими в минулому витіснили питомі українськомовні елементи для зближення з російською мовою та забезпечення її домінування; удосконалення галузевих терміносистем та словотворення на українськомовній основі; розвиток українськомовної освіти всіх рівнів; створення сталого українськомовного інформаційного простору;

очищення українського онімного простору від радянських та імперських нашарувань.

Правове значення Постанови Верховної Ради про державну мову полягає в такому:

– деталізує положення статті 10 Конституції України, яка закріплює українську мову як державну, перетворює загальний принцип на практичні механізми та вказівки для органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших інституцій;

– визначає правові зобов'язання для посадових осіб, держслужбовців та установ щодо обов'язковості використання української мови в певних сферах (документообіг, діловодство, освіта, ЗМІ тощо);

– є підґрунтям для ухвалення базових законів (наприклад, Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної»). формує правову позицію парламенту та задає вектор для подальшої законотворчої роботи;

– створює юридичні підстави для розроблення підзаконних актів (наказів, інструкцій, правил), а також для контролю та притягнення до відповідальності за порушення мовного законодавства;

– зміцнює правовий статус української мови, підвищує її рівень із культурно-освітньої сфери до обов'язкового атрибуту функціонування держави та суспільства, що є базою для будь-якого суверенного правового поля.

Суспільне значення постанови полягає в:

– консолідації нації та захисті ідентичності, оскільки мова – фундаментальний елемент національної ідентичності. Зміцнення статусу державної мови сприяє об'єднанню суспільства навколо спільних цінностей, історії та культурного коду, що особливо важливо в умовах зовнішніх загроз та інформаційних війн;

– посиленні ролі державної мови, що є символом незалежності та суверенітету, способом протистояння культурній та інформаційній експансії, особливо в умовах гібридної війни, де мова є одним із головним засобом впливу;

– уніфікації мовного простору в офіційній та публічній сферах, що забезпечує рівний доступ усіх громадян до інформації, державних послуг, освіти та кар'єрного зростання. Кожен громадянин знає, що для повноцінної участі в житті країни необхідно володіти державною мовою;

– активному використанні мови в усіх сферах життя (охоплюючи науку, бізнес, цифровий простір) рятує її від маргіналізації, сприяє її розвитку та адаптації до сучасних викликів;

– розвитку національного інформаційного, освітнього, культурного та наукового простору, що неможливий без домінування державної мови. Це унеможлиблює культурну асиміляцію та гарантує автономність духовного життя нації;

– в умовах війни єдність мовного простору сприяє швидшому та ефективному інформуванню громадян, координує дії всіх членів суспільства, підтримує моральний дух воїнів.

Висновок. Постанова Верховної Ради щодо державної мови є інструментом упровадження конституційного принципу в реальні практики державного управління, а також є актом утвердження національного суверенітету, засобом консолідації суспільства та захищає його культурно-цивілізаційну цілісність. Сукупно ці два аспекти перетворюють мовну політику на один із важливих елементів розбудови сучасної української держави та утвердження її суверенітету.

Список використаних джерел

1. Глушак Є. Українську мову вивчають у 107 країнах: головні мовні тренди 2025 року URL Мовні тенденції 2025 року: українська серед

глобальних інтересів | Новини України | LIGA.net

2. Мова VS язык. Освітняни дослідили, як говорять школярі, їхні батьки та вчителі у Харківській області URL: <https://2day.kh.ua/ua/kharkow/tretyna-shkolyariv-kharkivskoyi-oblasti-obyraye-dlya-spilkuvannya-lyshe-ukrayinsku-movu> (дата звернення 15.01.2026).

3. Мовне питання: Харківщина у ТОП-3 з порушень закону URL: <https://www.057.ua/news/4051488/movne-pitanna-harkivsina-u-top-3-z-porusen-zakonu> (дата звернення 20.01.2026).

4. Парламент підтвердив, що українська мова була і залишається одним із ключових пріоритетів держави: Уповноважений із захисту державної мови URL : <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/parlament-pidverdyv-shcho-ukrainska-mova-bula-i-zalyshaietsia-odnym-iz-kliuchovykh-prioritytiv-derzhavy-olena-ivanovska> (дата звернення 22.01.2026).

5. Пивоваров В. М. Удосконалення мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти на практичних заняттях. *Актуальні питання функціонування державної мови в Україні: збірник тез за матеріалами VI міжвишівського круглого столу (6 лютого 2025 р.)*. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2025. С.62–66. – Електронне наукове видання. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>. ISBN 978-617-8198-13-8 (дата звернення 20.01.2026).

6. Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави: Постанова Верховної Ради України №14334 від 15 січня 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4764-20#Text> (дата звернення 25.01.2026).

7. Публікація *Ukraina Magyarországi Nagykövetsége / Embassy of Ukraine in Hungary* URL У бібліотеці угорського міста Печ з'явилася українська книжкова полицка. URL : <https://chytomo.com/u-bibliotetsi-uhorsko-ho-mista-pech-z-iavylasia-ukrainska-knyzhkova-polychka/> (дата

звернення 25.01.2026).

8. Українська мова з'явиться у школах Відня: що відомо. Для українських дітей у Відні планують викладання української мови – Світ.

URL: <https://tsn.ua/svit/ukrayinska-mova-ziavytsia-v-shkolakh-vidnia-shcho-vidomo-2998073.html> (дата звернення 25.01.2026).

9. Як користуватися сервісом Google Trends? URL <https://adwservice.com.ua/uk/yak-korystuvatysya-servisom-google-trends>

(дата звернення 20.01.2026).

Юлія Меліхова,

кандидат юридичних наук, доцент,

старший викладач кафедри культурології,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5327-8597>

МОВНА СВІДОМІСТЬ: ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ

«Не скрізь, де є мова, є її усвідомлення.

*Дехто мову взагалі не помічає,
вона залишається за порогом свідомості»*

П. Селігей [3, с. 44]

При поясненні зовнішніх причин сучасних мовних трансформацій, окремих фактів мовної поведінки особистості, суспільства та національних спільнот, дослідники дедалі частіше вдаються до поняття мовної свідомості. Проте, попри його доволі широке використання, спостерігається відсутність цілісної теорії осмислення цього феномена.

Здебільшого під мовною свідомістю розуміють мовні образи, матеріалізовані в мовних знаках; механізм керування мовленням, який формує й перетворює мовні знаки; судження й уявлення людини про мову та її суспільну роль [3, с. 40]. Однак саме в процесі такої дискусії формується ціннісне ставлення до мови, яке відбиває її важливість в суспільному й особистісному бутті. Тож насамперед мовна свідомість – це небайдуже ставлення до мови, пов'язане із знанням її норм та культурою мовлення, тобто «... форма свідомості, яка обіймає погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови та дійсності» [3, с. 40].

На жаль, українська дійсність детермінована жорстокою війною –

граничною формою соціальної й гуманітарної кризи, яка істотно впливає на всі сфери суспільного буття, зокрема на мовну свідомість, коли змінюються уявлення про допустимість мовних засобів; зростає рівень толерування різких форм висловлювань тощо. Така мовна аномія (порушення стилістичних, культурних, етичних норм) виправдовується комунікаційною доцільністю, яка веде до активізації нецензурної лексики. Остання виходить за властиві їй в мирні часи межі маргінального використання, й проникає в різні сфери життя, набуває інших функцій (мобілізаційної, катарсичної, ідентифікаційної) та частково сприймається мовною свідомістю як допустимий експресивний інструмент реакції на дійсність.

Саме під час інтенсивних воєнних дій у людей часто виникає відчуття мовного безсилля супроти фізичного насильства [4, с. 56]. Це й породжує потребу «проговорити» травмівний колективний досвід, послуговуючись лайливими словами, щоб у такий спосіб пережити глибокий стрес, викликаний жахіттями війни [2, с. 82]. Тому «мова війни», за Ю. Андруховичем, стала необхідною так само, як «мова любові», адже нею люди не тільки проклинають, а й ридають, приголомшені черговими втратами. Письменник схиляється до думки, що лайливі слова в сучасному мовленні – явище природне [1]. Насамперед він апелює до їх катарсичної функції, коли лайка стає засобом вербалізації болю, гніву, ненависті й сприяє зниженню рівня внутрішньої напруги. Крім того, часом вона сприймається як емоційний маркер автентичності – «щирості» в спілкуванні.

Загалом мова під час війни обов'язково має чіткий ідеологічний вимір. Наприклад, нецензурну лексику використовують як інструмент ідентифікації «свій-чужий»; дегуманізації ворога; вербального спротиву, боротьби символів тощо.

З огляду на довготривалі наслідки війни, особливої ваги набуває

питання усвідомленого ставлення суспільства, освіти, гуманітарної науки, медіа до цього феномена. Адже дедалі частіше звучать думки про можливість розширення експресивних можливостей української мови за рахунок нецензурної лексики. Йдеться про так звану часткову легімізацію, коли її окремі ненормативні елементи закріплюються як стилістично марковані, але допустимі засоби експресії в повоєнні часи.

Можливо, повне ігнорування воєнного досвіду в майбутньому є непродуктивним, однак масове використання нецензурної лексики неминуче призведе до нормалізації мовної агресії, спотворення граматики та стилістики, збіднення словникового запасу, жаргонізації – викривленої ідентичності. Слід розмежовувати функціонально й психологічно обумовлену «мову війни» та традиційно усталену мову мирного часу.

Доводиться визнати, що натепер в Україні напівлегалізувались нецензурна лексика, яка активно використовується медіа, соцмережами тощо. Хочеться сподіватися, що це тимчасова активізація, після якої відбудеться повернення до усталених мовних норм мирного періоду, інакше нецензурна лексика стане ознакою соціального буття й після війни, наприклад, у вигляді колективної й трансгенераційної травми. Все залежатиме від того, чи зможе повоєнне суспільство відновити баланс між експресивністю мовлення та збереженням мовної культури. Ключову роль у цьому процесі відіграватиме мовна політика держави та, найголовніше, здатність мовців до критичної саморефлексії – високий рівень мовної свідомості. Саме вона (мовна свідомість) повинна стати стратегічним чинником такої мовної стійкості, коли людина усвідомлює, що вона «... не має вибору, в якій мові вродитися і виховатися» й «... без скалічення своєї душі не може її покинути, так як не може замінитися з ким іншим своєю шкірою», а тому зобов'язана плекати й берегти мову [5, с. 240]. Отже, доля мови залежить від ставлення до неї.

Список використаних джерел

1. Гвоздецька О. Велике інтерв'ю з Юрієм Андруховичем. 2023 LIVE STUDIO. 7 канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xWheK0rqbV0> (дата звернення: 03.02.2026).
2. Зливков В., Лукомська С. Нариси з історії становлення мілітарної ідентичності українців: монографія. Київ-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2023. 140 с.
3. Селігей П. Мовна свідомість – шанобливе ставлення до мови. *Диво*. 2012, № 7. Київ: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. С. 40–44.
4. Сливинський О. Словник війни. Харків : Vivat, 2023. 224 с.
5. Франко І. Двоязичність і дволичність. *Літературно-науковий вісник*. 1905. Т.30. Ч. I. С. 231–244.

Оксана Халіман,

доктор філологічних наук, доцент,

викладач, ВСП «Полтавський фаховий коледж,

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого;

доцент кафедри загального мовознавства та іноземних мов,

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6952-0627>

ЮРИДИЧНЕ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО: ПОРУШЕННЯ КУЛЬТУРИ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ

Один із важливих аспектів якісної професійної комунікації – дотримання культури мовлення, оскільки саме вона забезпечує точність і зрозумілість передавання інформації, сприяє правильному тлумаченню змісту повідомлення та підвищує рівень довіри до фахівця і результатів його діяльності. Якісне оформлення юридичної документації гарантує чіткість й однозначність правових формулювань, зменшує ризик неправильного сприйняття норм права, сприяє ефективному правозастосуванню та підвищує загальний рівень професійної комунікації в юридичній сфері. Однак, незважаючи на тривалий свій статус як державної, «українська мова ще не досягла потрібного рівня удержавлення в Україні» [3], тому спостерігаємо в цьому аспекті суттєві проблеми.

У 2026 році комітет Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики підтримав ініціативу, спрямовану на подолання наслідків радянської русифікації українського законодавства. Її викладено в проекті постанови «Про посилення ролі української мови в утвердженні

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

Української держави» (реєстр. №14334) [2]. Документ розглянули 12 січня 2026 року на засіданні Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики за участі представників уряду, Офісу Президента, профільних міністерств та експертів. Серед інших потреб щодо покращення якості мовного оформлення законодавства наголошено на необхідності створення єдиного правничого глосарію – бази термінів українського законодавства, яку розроблятимуть мовознавці та юристи. Її мета – прибрати росіянізми й застарілі канцелярські формули, що десятиліттями вкорінювалися через радянський вплив [1]. Такі численні мовні одиниці фіксуємо й у юридичному документознавстві, що потребує уваги й коригування.

Мета цієї наукової розвідки – проаналізувати типові порушення мовних норм у юридичних документах для обґрунтування необхідності підвищення мовної культури в професійному юридичному середовищі.

Для аналізу було обрано шаблони юридичних документів, поширені у мережі як такі, що їх часто використовують для укладання відповідних документів в юридичній практиці та для навчання майбутніх правників: договір купівлі-продажу, договір найму житлового приміщення, трудовий договір, трудовий договір з неповнолітніми, трудовий договір про дистанційну роботу.

У процесі дослідження було виявлено насамперед численні лексичні помилки. Особливо поширеним є вживання прикметника *наступний* у невласивому для нього в українській мові значенні (порівн.: *наступний* – ‘який з’являється слідом за чимось; найближчий у часі чи просторі; який розташовується, міститься слідом за ким-, чим-небудь; найближчий за кимсь, чимсь’), напр.: *уклали цей Договір [...] про наступне* (замість *про таке*); *який (яка) діє на підставі наступного документа* (замість *такого*); *уклали цей Трудовий договір [...] про наступне* (замість *про таке*); *Роботодавець приймає Працівника на наступну посаду для*

виконання **наступної** роботи (замість на **цю** посаду для виконання **такої** роботи); основне робоче місце Працівника знаходиться за **наступною** адресою (замість такою); вихідними днями для Працівника є **наступні** дні (замість такі); Договір укладається на **наступний** строк (замість такий); двічі на місяць за **наступним** графіком (замість таким); не допускати розголошення [...] **наступної** інформації; Заробітна плата підлягає виплаті шляхом банківського переказу на рахунок Працівника з **наступними** реквізитами (замість такими). Порушення норми виникає через калькування особливостей слововживання з російської мови.

Варто замінити нехарактерний для української мови канцеляризм у випадку на стилістично кращий варіант у разі, напр.: **У випадку** розголошення; **отримати** лікарняний **у випадку** тимчасової непрацездатності; **У випадку** завдання шкоди майну Роботодавця; **Причини, з яких розривається цей Договір, в даному випадку** значення не мають; **У випадку**, коли Сторонам не вдається вирішити спір мирним шляхом, [...]. Пасивний дієприкметник минулого часу *даний* в українській мові часто вживається помилково як прикметник у значенні ‘цей, такий’ під впливом російської мови. Замість вислову *в даному випадку* доречно використати *в цьому разі*.

Поширеним у науковому та офіційно-діловому стилях юридичного спрямування є тавтологічне словосполучення *забезпечити безпеку* (порівн.: *забезпечити безпечні й нешкідливі умови праці*). Замість нього варто вживати більш доречне *гарантувати безпеку* (*гарантувати безпечні й нешкідливі умови праці*).

У юридичній практиці часто трапляється помилкове словосполучення *діюче законодавство*, що є результатом калькування з російської мови. В українській мові прикметник *діючий* нормативно означає ‘який діє, рухається, працює фізично’ (напр., *діючі вулкани*) або

‘той, що має активну силу дії’ (напр., *діюча речовина*). *Діючий* у значенні ‘чинний, такий, що має юридичну силу’ не є нормативним. У фахових текстах юридичної сфери необхідно послідовно вживати нормативну форму *чинне законодавство*, що відповідає вимогам української літературної мови.

Крім того, фіксуємо інші лексичні помилки, що виникли через калькування, порівн.: *надалі «Продавець», з однієї сторони* (замість *з одного боку*); *надалі «Покупець», з другої сторони* (замість *з другого боку*); *згідно опису майна* (замість *згідно з описом*); *Орендодавець передає житлове приміщення Орендарю згідно акта прийому-передачі* (замість *згідно з актом*); *розмір орендної плати [...] складає* (замість *становить*); *У разі дострокового припинення дії даного договору* (замість *цього*); *всі попередні переговори за ним, листування, попередні угоди та протоколи про наміри з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору* (замість *так чи так*); *Цей Договір викладено у 2 (двох) ідентичних екземплярах* (замість *примірниках*); *виконання обов’язку володільця персональних даних* (замість *власника*).

Спостерігаємо в документах порушення граматичної структури речення, напр.: *Дбайливо ставитися та забезпечувати схоронність майна Роботодавця*. У наведеному прикладі порушено граматичну структуру речення, зокрема принцип однорідності / неоднорідності синтаксичних конструкцій. У реченні поєднано два придієслівні словосполучення, що мають різні особливості керування: *дбайливо ставитися* (до чого?), *забезпечувати* (що?). Об’єднання цих різних за керуванням конструкцій спільним додатком (*майна Роботодавця*) є граматично некоректним. Помилка зумовлена порушенням принципу синтаксичного паралелізму та неправильним поєднанням різних типів керування в однорідному ряді, для коригування якої доречно розмежувати залежні компоненти, напр.: *Дбайливо ставитися до майна Роботодавця*

та забезпечувати його схоронність.

У названих вище документах юристи також допускають пунктуаційні помилки, напр.: використовувати приміщення, що орендується виключно у відповідності до мети оренди, визначеної у п. 2.1 Договору; Орендар має право дострокового припинити дію цього Договору письмово попередивши про це Орендодавця; Укладення будь-яких договорів та угод_предметом яких є відчуження чи передання прав користування таким об'єктом інтелектуальної власності третім особам_можливо лише за спільною згодою Працівника та Роботодавця; перепустки, посвідчення_а також майно Роботодавця; У разі_коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем; Працівник повідомлений_ про [...].

Також спостерігаємо численні випадки порушення норм уживання засобів милозвучності, порівн:

*1) у / в: тільки у тому разі; оформлені у письмовій формі; визначеної у п. 2.1 цього Договору; акта прийому-передачі, в якому вказується технічний стан приміщення; мають юридичну силу у разі; вони викладені у письмовій формі; приймає у тимчасове платне користування; виконується у нормальних умовах; виключно у грошовій формі; результати у роботі; виконавчих провадженнях, в яких Роботодавець є стороною; які знаходяться у стані розробки; передано на розгляд до суду у порядку; Захищати свої трудові права у порядку; тривалість робочого часу у подальшому; здійснюється у порядку; робочі дні у строки; з визначеною у пункті; зазначені у пункті; відшкодування провадиться у порядку вирішують в порядку; **Всі** питання, що не врегульовані цим Договором;*

2) і / й: зміни і доповнення; виникають у зв'язку з виконанням умов цього Договору і не врегульовані ним; Своєчасно і у повному обсязі; інформація про які необхідна і може бути; На повну і достовірну

інформацію; На безпечні і нешкідливі умови праці; для відпочинку і харчування; для нормальної роботи і забезпечення повного збереження дорученого йому майна; забезпечити безпечні і нешкідливі умови праці; Час початку і закінчення перерви для відпочинку і харчування; у сфері бухгалтерського і податкового обліку; вживає технічних і організаційних заходів; надалі іменується «Орендодавець»;

3) з / із / зі: згідно з чинним законодавством України; у відносинах з керівництвом; у зв'язку із виконанням; під особистий підпис з локальними нормативними актами.

Проведений фрагментарний аналіз засвідчує нагальну потребу в коригуванні шаблонів юридичних документів з дотриманням чинних мовних норм, а також у системному перегляді усталених мовних конструкцій з метою забезпечення їхньої нормативності, точності й відповідності сучасним вимогам офіційно-ділового стилю. Причиною поширення більшості виявлених помилок є тривале функціонування кальок з російської мови в діловому мовленні, відтворення шаблонів старих документів без мовної перевірки.

Список використаних джерел

1. Національний шрифт і новий правопис: у Раді взяли за дерусифікацію законів. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/natsionalniy-shrift-i-noviy-pravopis-radi-1768318932.html> (дата звернення: 14.01.2026).

2. Проект Постанови про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59431> (дата звернення: 17.01.2026).

3. Процюк О. Мова як зброя: український фронт без окопів. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/mova-yak-zbroya-ukrayinskiy-front-bez-okopiv/> (дата звернення: 19.01.2026).

Світлана Руденко,

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри європейських мов,

Державний біотехнологічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8691-8968>

ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН МОВИ КОМЕРЦІЙНИХ ЕРГОНІМІВ ХАРКОВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Комерційний ергонім (> др.-грецьк. ἔργον – робота + ὄνομα – ім'я, назва) «номінує юридичну особу, яка в процесі своєї діяльності, що полягає в торгівлі товарами, виконанні певних робіт, наданні послуг, отримує систематичний прибуток. Як один з елементів повсякденного мовлення міста, він репрезентує зміни в його соціальному, економічному й політичному житті та відбиває національно-культурну специфіку» [2, с. 87]. Комерційний ергонім є обов'язковим складником будь-якого бренду, оскільки не існує жодного продукту або закладу, які б функціонували безіменними. Ергонім як особливий текст-примітив в ідеальному вигляді складається з трьох компонентів: 1) ідентифікатора – загальної назви міського об'єкта, що визначає тип закладу; 2) кваліфікатора, що уточнює профіль комерційного закладу та асортимент пропонованих товарів і послуг; 3) диференціатора – індивідуальної назви об'єкта.

У результаті польових досліджень 2000-2025 рр. нами було простежено зміни у використанні української, іноземних та російської мов на торговельних вивісках.

Досить велика кількість ергонімів, що фігурують на харківських вивісках, є торговельними марками. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», свідоцтво на торговельну марку видається на строк 10 років.

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

Статистична динаміка у виборі мови комерційних ергонімів у 2000–2025 рр.

Мова / рік	2000	2019	2025
українська мова	36%	28%	47%
іноземні мови	22%	56%	40%
російська	42%	16%	13%
кількість одиниць	469	561	452

Стандартна процедура її реєстрації триває в середньому 20-24 місяці. Поняття «знак для товарів і послуг» або «торговельна марка» мають чітке визначення у Цивільному кодексі України та в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Далі в наведених прикладах ми зберегли орфографію, графіку й синтаксис досліджуваних одиниць. Символом TM (торговельна марка) позначено номінації, що входять до «Відкритого держреєстру торгових марок України» – загальної бази ТМ, зареєстрованих на території України [1].

Приклади ергонімів (2025), створених українською мовою з використанням кирилиці (174 одиниці з 213 - 82%), переконують у креативному підході авторів до створення номінації, викликаючи позитивні емоції в покупців або відвідувачів закладів ресторанного господарства та торгівлі: *Галя балувана домашні напівфабрикатиTM, БулкарняTM, ГалушкарняTM, ПивальняTM, ХінкальняTM, Їж тутTM, Каша масломTM, КурКумаTM, ЛяТюШоTM Кафе, Мармеладний КімTM, ПАЛЯНИЦЯTM, Пивна БородаTM, ПІНТАГОНTM, Ситий панTM знак якості, То є каваTM, Хлібна ХатаTM, Хочу кавиTM, Хрумкий хлібчикTM, ЧЕРВОНА КАЛИНАTM, ШАВАР МАМАTM, ЯПІКОTM Ресторан на Ярослава Мудрого, ЯпошкаTM, Яскрава КаваTM Магазин*. Ергоніми, створені українською мовою з використання латиниці, складають 39 одиниць з 213 (18%): *Nen'ka CoffeeTM, KozakTM, LuKavaTM, CzukerkaTM, Le SilpoTM, MafiaTM італійська та японська кухня, Tuk-TukTM Ресторан азійської кухні, ZERNOVATM, K°KAWATM* тощо.

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

З 57 ергонімів, створених російською мовою, кирилиця була використана в 46 випадках (80%): *ЖИВОЕ ПИВО™*, *Индийский ресторан «Гоа»™*, *КЛАСС™*, *РОСТ™*, *Лёля™*, *Нахлебник™*, *Пушка™* 2003, *Синдикат Вкуса™*, *УПЛЕТАЙКИ™*, *Хинкали™*, *Хрустящий хлебушек™*, *Восточные сладости™* тощо. Серед них є й маніпулятивні номінації, коли в назві використовується, наприклад, російська мова для диференціатора, а ідентифікатор та кваліфікатор – українські: *ЯЕМ фаст-фуд Заклад швидкого харчування*, *Гдебургер Ресторан американської кухні*, *Дружище магазин смачних напоїв*, *Пивное ремесло™ Мережа магазинів приватної броварні*, *ПИРОГИ-ОГОНЬ Ресторан їжі на винос*, *Сто Пудов™ Фірмовий магазин*, *Столова™ Суповий ресторан* тощо. Концептуально російськими (бодай і переданими за допомогою українського алфавіту) є ергоніми: *Ресторан Чехов*, *Дубровський Ресторан-курорт*, *Чичиков*, *Шарикoff*, *Сочі Кафе*, оскільки пов'язані з ворожими культурою та літературою. Під час моніторингу харківських ергонімів було зафіксовано також 11 одиниць з 57 (20%), створених латиницею, понад половина яких має статус торговельної марки: *Confетка*, *Krendel™ пекарня кондитерська*, *LEPESHKA HOUSE краща узбецька випічка*, *Malina*, *Mandarin™*, *Mazarini™ Mindal™*, , *кафе VILKA™*, *KORITZA™* тощо.

Процес євроінтеграції у сфері ергонімії репрезентований великою кількістю англійських, італійських тощо номінативних одиниць, що мають слугувати залученню потенційних клієнтів або іноземних туристів, містячи пряму або непряму вказівку на зв'язок закладу з Європою та досить часто маніпулюючи концептами ПРЕСТИЖНІСТЬ та ВИСОКА ЯКІСТЬ. Нами було зафіксовано 187 одиниць ергонімів, створених іноземними мовами (40% від загальної кількості), серед яких превалює англійська мова: *BLACK CAT™ fast food*, *Bravo Pizza™ піцерія*, *Bricks dessert coffee*, *BRLN street food™*, *Cat&Dog doner bar™*, *Coffee Lab™*, *Coffee shop “BRAUNI”*,

CoffeeBox, CoffeeDOOR, COMMUNITI coffee place, FOODBAR, COCO boutique-cafe тощо.

Дослідження застосування української, російської та інших мов під час творення харківських комерційних ергонімів дає підстави говорити про те, що вибір мови вивіски, напевне, залежить від усвідомлення власником торговельної марки нерозривного зв'язку з українською культурою, сприйняття української мови як консолідаційного чинника нашого суспільства.

Також варто зауважити, що захист мовно-культурного та мовно-інформаційного простору під час воєнної агресії росії проти України на законодавчому реалізується через відмову реєструвати в Україні торговельні вивіски, створені російською мовою. Однак постає питання, чи достатній потенціал має українська мова для задоволення потреб ергонімного маркетингу.

У Державному біотехнологічному університеті на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) студенти – майбутні технологи харчування – виконують маркетингове завдання, пов'язане зі створенням ергоніма, що номінуватиме новий заклад ресторанного господарства за допомогою української метафори. Створюючи такий диференціатор, студенти навчаються не лише інформувати потенційного відвідувача про профіль підприємства, використовуючи питомі українські ресурси та викликаючи позитивні емоції, а й застосовувати для запам'ятовування назви ресторану різні прийоми мовної гри, зокрема графодеривацію: *РЕБро, ГалЮшка, Мамо де Паста, ШокоСкарб, Шедевр смаку, Атмосфера, Солодкі поцілунки, Пісня моря, Чарівне горнятко, У бабусі, Смаковий літопис, Лісова симфонія, Смаковий компас, Спокуса, Солодка мрія, Кулінарна оаза, Вечірня пісня, Ягідна мрія, Сяйво душі, Грунт* тощо.

Отже, можна констатувати, що на кінець 2025 р. у Харкові

спостерігається позитивна динаміка у використанні української мови під час творення вивісок, а нове покоління маркетологів цілком здатне креативно використовувати питомі мовні ресурси для «ергонімної творчості».

Список використаних джерел

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг. Закон України 1994, № 7, ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text> (дата звернення 18.12.2025).

2. Руденко С. Мовна гра як інструмент творення ергонімів. *Тенденції та перспективи формування професійної лексики: Доповіді ІХ Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології*. Ірпінь: УФДС України, 2019. Вип. 9. С. 45-49.

Тетяна Берест,

кандидат філологічних наук, доцент,

в.о. завідувача інтегрованої кафедри українознавства,

Харківський гуманітарний університет

«Народна українська академія»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8432-8270>

МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ ОСВІТІ: МЕТОДИЧНІ ТА ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ

Функціонування української мови як державної в сучасній Україні потребує уваги не лише до нормативно-правового регулювання, а й до реальних мовних практик, що формуються в умовах тривалого білінгвізму. Однією з найбільш серйозних загроз повноцінному функціонуванню державної мови є мовна інтерференція, наслідки якої виявляються на різних рівнях мовної системи, насамперед у лексиці та фразеології. У наукових працях останніх десятиліть (Л. Масенко, Л. Ставицька, О. Сербенська, І. Фаріон, Г. Мацюк) [3] наголошено, що інтерференція є не лише технічною проблемою навчання, а й соціолінгвістичним явищем. Саме двомовне середовище є ключовим чинником, який ускладнює засвоєння українських мовних норм. Також слід згадати «реформаторські зусилля» 1930–1980 рр. щодо викорінення «українського буржуазного націоналізму» й «зближення націй», наслідком яких зокрема є нівеляція української лексики [4]. Саме тому робота над мовленням здобувачів освіти полягає не лише в сприянні засвоєнню норм української літературної мови в усіх їхніх варіантах, але й у подоланні стійкої інтерференції – відфільтруванні чужомовних, неправомірно нав'язаних, ненормативних для української мови мовних засобів на рівні лексики,

граматики, фразеології, вимови.

У професійному й освітньому середовищі, зокрема в підготовці майбутніх фахівців, інтерференція проявляється у вигляді системних лексичних помилок, калькування, семантичних зсувів, сплутування міжмовних омонімів і паронімів, уживання суржикових одиниць. Ці явища часто мають не епізодичний, а стійкий характер і зберігаються навіть за формального володіння українською мовою.

Особливу складність становить інтерференція зі спорідненої мови, яка діє за принципом аналогії та маскується під «зрозумілі» або «звичні» мовні моделі. Унаслідок цього порушується точність, стилістична доречність і нормативність українського професійного мовлення, що негативно впливає на якість перекладу, наукових текстів, публічних виступів і ділової комунікації загалом.

Подолання мовної інтерференції розглядається як важливе завдання мовної освіти й як складова забезпечення реального функціонування державної мови. Ефективною є спеціально спрямована методика навчання, що поєднує лінгвістичний аналіз із системною практикою: вправами на зіставлення лексики, розпізнавання інтерференційних одиниць, редагування текстів із навмисно внесеними помилками, роботу з електронними словниками та мовними корпусами.

Вагомий потенціал у цьому процесі мають цифрові інструменти – (корпуси української мови (ГРАК, Grammarly UA-GEC та ін.), словники (Slovopedia, sum20ua та ін.), які дозволяють самостійно перевіряти нормативність та частоту вживання слів у різних контекстах: типові завдання для роботи з електронними ресурсами полягають у тому, щоб опрацювати словникові статті, виявити розбіжності в значеннях і способах (стилях) уживання слів або знайти приклади правильного вживання проблемних лексем і порівняти з неправильним (семантична калька), а також спонукаємо до роботи в дистанційних курсах (Moodle) [1; 2], зокрема

до виконання тестових завдань різного типу для тренування та самоперевірки.

Для формування стійкої пам'яті на правильні мовні зразки використовуємо вправи з wordwall.net, dyskurs.net, learningapps.org: тести й завдання на сортування мовних засобів на нормативні й ненормативні, на встановлення значень проблемних слів та сполук. Метод «лексичних карток» (Quizlet) також допомагає запам'ятовувати нормативні мовні засоби. Водночас використання систем автоматизованого перекладу та інструментів штучного інтелекту потребує обережності й експертного контролю, оскільки їхні результати не завжди відповідають нормам сучасної української літературної мови та можуть відтворювати або посилювати інтерференційні моделі.

Важливим результатом цілеспрямованої роботи над подоланням інтерференції є формування мовної уважності, свідомого ставлення до мовного вибору, чуття до семантичних і стилістичних відтінків слова. Саме ці якості загалом сприяють утвердженню української мови як повноцінного засобу фахової, наукової та суспільної комунікації.

Отже, мовна інтерференція має розглядатися не лише як методична проблема навчання, а як соціолінгвістичний виклик функціонуванню державної мови, подолання якого можливе за умови системної освітньої, методичної та культурної роботи.

Список використаних джерел

1. Берест Т. М., Помазан І. О. Використання дистанційних форм навчання: досвід кафедри українознавства ХГУ «НУА». Проблеми освіти : наук. зб. 2013. Вип. 77, ч. 1. С. 23–30.
2. Берест Т. М., Шумейко О.А. Дистанційне навчання мови: еволюція взаємозалежності між навчальним закладом і викладачем у нових умовах. Навчальний заклад та викладач: зміни векторів

взаємозалежності : матеріали XXIII Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 7 лют. 2025 р. / Ін-т вищої освіти НАПН України, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія» [та ін. ; редкол.: К. В. Астахова (голов. ред.) та ін.]. – Харків: Вид-во НУА, 2025. С.33-37.

3. Гамерська І. І. Явище інтерференції у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Львівський філологічний часопис. 2023. № 14. С. 21–28.

4. Демська-Кульчицька О. Реєстр репресованих слів. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : документи і матеріали. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

Ірина Ігнатченко,

кандидат юридичних наук з адміністративного права,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри адміністративного права,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1193-7486>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОВНОГО РІЗНОМАНІТТЯ В ЕТНОПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Сучасна етнополітика України формується в умовах одночасного впливу кількох визначальних чинників: (а) повномасштабної війни, (б) євроінтеграційного курсу, (в) трансформації системи публічного адміністрування та переосмислення ролі гуманітарної політики у забезпеченні національної безпеки. У цих умовах мовне питання перестає бути виключно сферою культурної чи символічної політики й набуває чітко окресленого адміністративно-правового виміру.

Адміністративно-правова парадигма етнополітики виходить із того, що держава не лише декларує повагу до мовного та культурного різноманіття, а й формує систему правових норм, інституційних механізмів та управлінських практик, спрямованих на реальне забезпечення мовних прав людини. У цьому контексті принцип «єдності у мовному різноманітті» розглядається не як компроміс між конкуруючими ідентичностями, а як модель збагачення національної культури через інклюзивний публічний простір, у центрі якого перебуває українська мова як державна.

Важливим універсальним джерелом міжнародно-правових стандартів у сфері мовних прав є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (МПГПП) [1], учасницею якого є Україна. Положення Пакту

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

формують базову рамку захисту мовних прав у контексті загальних громадянських свобод і доповнюють регіональні європейські механізми. Зокрема, стаття 19 МПГПП гарантує свободу вираження поглядів, включно з правом шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якою мовою. Стаття 21 закріплює право на мирні зібрання, а стаття 22 — свободу асоціацій, що має значення для діяльності мовних і культурних об'єднань національних спільнот [1]. Ключове значення для мовної етнополітики має стаття 27 МПГПП, яка прямо встановлює, що в державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві користуватися своєю культурою, сповідувати і практикувати свою релігію та користуватися рідною мовою [1]. Це положення розглядається в доктрині та практиці Комітету ООН з прав людини як позитивне зобов'язання держави створювати умови для реального здійснення цих прав.

Головним орієнтиром для формування державної мовної політики України є міжнародні стандарти у сфері прав людини. Передусім ідеться про Європейську конвенцію з прав людини (ЄКПЛ) [2], положення якої інтегровані у національну правову систему та застосовуються як безпосередньо, так і через практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Стаття 10 ЄКПЛ гарантує свободу вираження поглядів [2], що охоплює право особи використовувати обрану мову для комунікації у приватному й публічному просторі. Стаття 11 закріплює свободу мирних зібрань та об'єднань [2], що має безпосереднє значення для діяльності національно-культурних товариств і мовних спільнот. Стаття 14 встановлює заборону дискримінації, зокрема за мовною або етнічною ознакою, формуючи загальну рамку рівного доступу до публічних благ і адміністративних процедур [2].

Окреме місце в системі міжнародних стандартів посідає

Європейська хартія регіональних або міноритарних мов [3]. Її концепція ґрунтується на визнанні мовного різноманіття як спільної європейської культурної спадщини та передбачає позитивні зобов'язання держав щодо збереження і розвитку мов, які перебувають у вразливому становищі. Важливо, що Хартія не встановлює універсальної моделі захисту, а допускає диференційований підхід залежно від реального стану мови, історичного контексту та адміністративних можливостей держави.

Міжнародні зобов'язання України у сфері мовних прав конкретизуються та розвиваються у нормах Конституції України [4]. Відповідно до статті 10, українська мова є державною мовою, а держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Ця норма має системоутворювальне значення і визначає інтегративну роль української мови в публічному управлінні, освіті, судочинстві та інших сферах. Водночас Конституція України закладає чіткі гарантії захисту мовного різноманіття. Стаття 11 зобов'язує державу сприяти розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів і національних меншин. Стаття 24 закріплює принцип рівності громадян і забороняє будь-які привілеї чи обмеження за мовною ознакою. Положення статей 34, 35, 36 і 39 забезпечують свободу думки і слова, світогляду і віросповідання, об'єднань та мирних зібрань, створюючи правову основу для реалізації мовних прав у колективних формах [4].

У сукупності ці норми формують конституційну модель, у межах якої українська мова виконує державотворчу функцію, а мови національних спільнот і корінних народів розглядаються як елемент культурного багатства та різноманіття українського суспільства.

Адміністративно-правовий вимір мовної етнополітики проявляється насамперед у процесі імплементації Європейської хартії регіональних або міноритарних мов. Оновлений підхід до її ратифікації та застосування

передбачає розширення переліку мов, щодо яких держава бере на себе зобов'язання, із чітким урахуванням національних інтересів і безпекових викликів. 3 грудня 2025 року Верховна Рада України ухвалила закон (проект №14120), яким оновила офіційний переклад Хартії [5]. Наразі Україна бере на себе зобов'язання щодо підтримки 18 мов національних спільнот і корінних народів, серед яких кримськотатарська, караїмська, кримчацька, гагаузька, ромська, угорська, румунська, болгарська, польська, словацька, грецька, німецька та інші історично присутні на її території. Особлива увага приділяється мовам, яким загрожує зникнення та які потребують активних заходів документалізації й ревіталізації. Важливим елементом національної моделі є закріплений у законодавстві запобіжник проти русифікації: державний захист не може поширюватися на мову, яка є державною або офіційною мовою держави-агресора чи держави-окупанта. Такий підхід дозволяє поєднати стандарти захисту прав людини з вимогами національної безпеки.

Впровадження міжнародних стандартів захисту національних меншин в Україні здійснюється через імплементацію міжнародних договорів та формування власних інструментів публічного адміністрування. Ключовим механізмом тут виступає План заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України, затверджений розпорядженням КМУ від 14.05.2025 № 475-р у межах підготовки до вступу в ЄС [6]. Цей стратегічний підзаконний акт базується на Законі України «Про національні меншини (спільноти) України» та є обов'язковим для виконання органами виконавчої влади. План спрямований на забезпечення рівності, недискримінації та збереження етнокультурної самобутності меншин, зокрема через підтримку їхньої освіти та мов, а також протидію мові ворожнечі. Документ має програмний характер і передбачає подальший розвиток законодавства, зокрема щодо вільного використання національної

символіки. Як ефективний адміністративно-правовий інструмент, План гармонізує державну етнополітику з європейськими стандартами, враховуючи при цьому безпекові інтереси держави та потреби національної згуртованості.

Отже, сучасна адміністративно-правова парадигма етнополітики України демонструє можливість поєднання утвердження української мови як державної з ефективним захистом мов національних спільнот і корінних народів. Принцип «єдності у мовному різноманітті» в цьому контексті постає не декларацією, а практичним орієнтиром публічного адміністрування.

Забезпечення мовних прав людини, виконання міжнародних зобов'язань, реалізація Плану заходів та стратегічне планування у сфері етнополітики сприяють не лише збереженню культурного різноманіття, а й збагаченню національної культури та зміцненню суспільної згуртованості. Саме така модель мовної політики відповідає викликам воєнного часу та формує підґрунтя для демократичного розвитку України як європейської держави.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнар. документ від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 22.01.2026).
2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод) : Міжнар. документ від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 22.01.2026).
3. Європейська хартія регіональних або міноритарних мов : Міжнар. документ від 05 листоп. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 22.01.2026).

4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 22.01.2026).

5. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з оновленням офіційного перекладу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов : Закон України від 03 груд. 2025 р. № 4104-ІХ (Проект закону № 14120-ІХ) . URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji13720a?an=2>; <https://ips.ligazakon.net/document/ji13720i?an=1> (дата звернення: 22.01.2026).

6. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» : [щодо затвердження Плану заходів щодо захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2025 р. № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-р> (дата звернення: 22.01.2026).

Людмила Архипенко,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології та історії,

Харківський національний економічний

університет імені Семена Кузнеця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9846-9493>

ТЕРМІНОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ГАЛУЗІ ПРАВА НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Професійне володіння термінологічним апаратом у галузі права є одним із фундаментальних критеріїв сформованості загальнопрофесійної компетентності студентів-правників. Саме термінологічна точність дає змогу майбутньому юристу не лише правильно інтерпретувати зміст правових норм, а й адекватно спілкуватися в професійному середовищі, брати участь у правотворчих процесах, здійснювати правозастосування та забезпечувати ефективну комунікацію між усіма суб'єктами правових відносин. Ірина Царьова зазначає, що «<...> мовнокультурна освіченість юриста, його вміння спілкуватися згідно з сучасними національними нормами, коректно дискутувати, вербально переконувати гарантують, за даними вчених і практиків, майже у 85% успіх у професійно-ділових стосунках» [5, с. 2]. Саме тому вміння чітко та доречно використовувати юридичну термінологію крізь призму знання державної мови – показник сформованого професійного мислення, що принципово для майбутньої фахової діяльності.

Юридична термінологія – одна з найбільш розгалужених і значущих у системі спеціальних терміносистем, оскільки вона охоплює лексичний матеріал, пов'язаний із регулюванням суспільних відносин, взаємодією державних органів, діяльністю громадян, організацій та установ. Право

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

пронизує практично всі сфери життя – економічну, політичну, соціальну, культурну, гуманітарну – тому юридична термінологія виконує роль універсального інструмента, який забезпечує узгодженість та єдність правової комунікації.

У своїй структурі юридична термінологія належить до суспільно-політичної лексики та поділяється на два ключові сегменти: термінологію права й термінологію правознавства. Перша охоплює поняття, що використовуються в законодавстві, нормотворчості та практиці правозастосування, тобто безпосередньо пов'язана із чинними правовими нормами. Друга – термінологія правової науки – включає наукові категорії, теорії, дефініції, доктринальні положення, які сприяють осмисленню, інтерпретації та розвитку правової системи. Сукупність цих двох груп утворює багаторівневу ієрархічну систему, що складається із загальноправових, міжгалузевих і галузевих термінів.

Оскільки правова система тісно пов'язана з міжнародними процесами, важливою функцією будь-якої терміносистеми, зокрема юридичної, є уніфікація термінів, що дозволяє подолати мовні бар'єри та забезпечити взаєморозуміння між правовими інститутами різних країн. У сучасному світі, де глобалізація посилює інтеграційні процеси, у тому числі в правовій сфері, важливість термінологічної точності тільки зростає. Саме тому юридична термінологія повинна бути не лише професійно витриманою, а й зрозумілою, чіткою, однозначною та доступною не тільки для фахівців, а й для звичайних громадян, які є учасниками правових відносин.

Під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» студенти юридичних спеціальностей знайомляться з поняттям 'термін' як у широкому розумінні, так і в його спеціалізованих виявах, зокрема в юридичному дискурсі. За визначенням Наталії Артикуци, юридичний термін – це «<...> слово або словосполучення, що

виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має визначення (дефініцію) у юридичній літературі (законодавчих актах, юридичних словниках, науково-правових працях). Юридичний термін співвідноситься з правовим поняттям як першоелементом правового знання і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-смісловою основою для побудови термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найістотніші ознаки і взаємозв'язки правового явища. Поняттєва сутність зумовлює місце й статус юридичного терміна в терміносистемі, його категорійні та класифікаційні ознаки» [1, с. 85].

Термінологічна одиниця несе в собі високу концентрацію знання, тому її використання забезпечує стислість і точність законодавчої мови, дозволяючи передавати складні правові явища за допомогою лаконічних, але змістовних формулювань.

У процесі навчання важливо підкреслювати, що юридичні терміни становлять одну з найважливіших складових професійної мови права, яка функціонує в умовах широкого спектра спеціалізованих сфер – від кримінального провадження до нотаріальної практики, від діяльності органів державної влади до приватно-правових відносин. Мова права має низку ознак, що відрізняють її від інших терміносистем: смисловою однозначністю, логічну узгодженість, системність і функціональну стійкість. Сміслова однозначність означає, що кожне юридичне поняття повинно мати одне закріплене мовне позначення, яке використовується у всіх правових документах без варіативності. Це забезпечує єдність правозастосовної практики та унеможлиблює неоднозначне тлумачення норм. Функціональна стійкість терміна передбачає, що з часом він не змінює свого змісту без законодавчо обґрунтованих причин. Системність юридичної термінології відображається у взаємозв'язках між термінами, що утворюють цілісну структуру, яка відповідає логіці правового

регулювання.

Термінологічний апарат права охоплює міжгалузеві та галузеві терміносистеми. Міжгалузєва термінологія охоплює поняття, що використовуються у кількох галузях права одночасно, наприклад правопорушення, відповідальність, вина, відповідальність, збитки. Саме вона становить найбільшу частку юридичної лексики. Галузеві терміни, навпаки, застосовуються в межах певної галузі (кримінального, адміністративного, цивільного, інформаційного чи іншого права) і відображають специфіку правового регулювання конкретних суспільних відносин.

Сучасна правова наука постійно розвивається та пропонує різні підходи до осмислення одних і тих самих правових категорій, що свідчить про динамічний характер правової термінології. У науковому дискурсі формуються та уточнюються дефініції, концепції, юридичні теорії, останнім часом, як зазначає Людмила Архипенко, певні терміносистеми поповнилися значною кількістю нових україномовних термінів, створених у результаті компенсації понятійних лакун [2, с. 122], які в подальшому можуть впливати на реформування законодавства та на практику його застосування. Отже, юридична термінологія не статична, вона розширюється та збагачується відповідно до актуальних правових, політичних, економічних і соціальних процесів.

Для формування належного оволодіння фаховою термінологією й підвищення культури мовлення студентам варто запропонувати виконання різнопланових практичних завдань, зокрема: запишіть правничі терміни, поділивши їх на дві групи: власне українські та запозичені; випишіть із наведених уривків законів України юридичні терміни й визначте їхнє місце у класифікації за функціональним поширенням (за способом творення, походженням тощо); доберіть спеціально-юридичні терміни, зазначивши для них тлумачення, мову походження та джерело

формування; выпишіть правничі терміни з поданих уривків і визначте, яким шляхом вони увійшли до української мови; доберіть питомі правові терміни та подайте для них тлумачення й спосіб творення; установіть спосіб творення наведених правничих термінів; визначте структуру поданих терміносполучень; зіставте визначення термінів, наведених у нормативно-правових актах, з їх дефініціями в юридичних словниках; выпишіть із обраного вами Закону України терміни та їх визначення й зробіть висновки щодо специфіки й вимог до законодавчих термінів та їх дефінування; прочитайте уривок наукової статті й порівняйте подані там тлумачення термінів із визначеннями з юридичних словників та Законів України; запишіть професіоналізми, уживані фахівцями юридичної сфери, та поясніть їх значення тощо [4, с. 27].

Таким чином, опанування юридичною термінологією – це надзвичайно важливий етап професійного становлення майбутнього юриста. Термінологія відіграє ключову роль у фаховій комунікації, функціонує як складова мови спеціального призначення та сприяє формуванню компетентностей, необхідних для аналізу й розв’язання професійних завдань. Студенти оволодівають методами пошуку термінологічних відповідників, співвіднесення теоретичних конструкції з реальними правовими ситуаціями та грамотного застосовування норм права. «Студіювання та систематизація спеціальних мовних одиниць уможлиблює виявлення їхньої специфіки у загальному лексичному складі мови, спостереження за динамікою розвитку та уточнення значення, дослідження сфери функціонування, прогнозування творення й мобільності» [3, с. 642], тому вивчення специфіки функціонування термінології в професійній діяльності юриста сприяє формуванню високого рівня професійних компетентностей правників і забезпечує їхню здатність ефективно орієнтуватися в правовому полі та приймати обґрунтовані рішення.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Основи вчення про юридичний термін і юридичну термінологію. Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. Київ: КНЕУ, 2005. Вип. 6. С. 84–89.

2. Архипенко Л. М. Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернетвидання «економічна правда»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Том 31 (70). № 2. Ч. 1. 2020. С. 112–118. DOI: <https://doi.org/10.24425/slo.2023.147524> URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/part_1/22.pdf.

3. Архипенко Л., Мельник П. Професіоналізми й номенклатура в складі української термінолексики інформаційного права. *SLAVIA ORIENTALIS*. 2023. Т. LXXII. № 3. Р. 631–644. URL: <https://journals.pan.pl/slo/148821?language=pl>.

4. Лебеденко С. О. Правнича термінологія в системі підготовки майбутніх юристів. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/69/1106/2286-1?inline=1>.

5. Царьова І. В., Грицай І.О. Культура професійного мовлення юриста: навчальний посібник. Київ: «Хай Тек Прес», 2017. 140 с.

Олена Лисенко,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри культурології,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-350X>

СТРАТЕГІЇ УНІФІКАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ: ВІД МОВНОЇ НОРМИ ДО ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

Уніфікація термінології законодавчих актів має важливе значення для всієї правової системи держави, оскільки будь-яка лінгвістична неоднозначність у тексті Основного Закону або похідних актів автоматично транслюється на все галузеве законодавство, створюючи ризики для правозастосування. Конституційне право як фундаментальна галузь національної правової системи оперує категоріями, що мають найвищий ступінь нормативної абстракції, тому стандартизація юридичної термінології в нормативно-правових актах – це не лише лінгвістичне впорядкування, а й процес концептуалізації державно-правових явищ. Метою нашої розвідки буде дослідити процес уніфікації юридичної термінології в законодавчих актах через призму семантичного, морфологічного та синтаксичного рівнів мови.

Нормативно-правові акти видаються різними органами держави, тому мають різну юридичну силу й не завжди збігаються за часовим виміром. Іноді між ними виникають суперечності, а постійне збільшення кількості нормативних актів ускладнює їх використання. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення єдиного правового простору є уніфікація законодавчих термінів, які мають значний вплив на форму і

зміст права та формують одноманітний підхід до правового регулювання схожих суспільних відносин [1, с. 298].

На думку В. Шайгарданової, «уніфікація термінології нормативно-правових актів – це не лише прагнення до досягнення єдиного значення терміну або слова й адекватне співвідношення його з терміном, який міститься в інших нормативних актах відповідної галузі, – це насамперед однозначна відповідність, однакове сприйняття й однакове тлумачення юридичної термінології, яка використовується під час оформлення і застосування нормативно-правових актів» [4, с. 404].

Семантична уніфікація переважно спрямована на подолання полісемії та надмірної синонімії. Будь-яка форма уніфікації припускає насамперед ліквідацію багатозначності застосованих у правотворчості слів і словосполучень, їх анахронізму та розпливчастості з метою впровадження в текст нормативного акта єдиної, універсальної термінології, що становить невід’ємну частину уніфікованого циклу і багато в чому відображає його юридичну природу. Уніфікованими можна вважати лише ті правові акти, у яких дотримано єдиність термінології. Основна складність полягає в тому, що конституційні терміни часто мають високий ступінь абстракції (наприклад, «верховенство права», «людська гідність», «суспільна мораль»), що створює широке поле для інтерпретацій.

Однією з найбільш гострих проблем є вживання того самого терміна в різних значеннях у межах одного законодавчого масиву. Наприклад, термін «влада»: у конституційному тексті вживається «державна влада», «законодавча влада», «виконавча влада», а також «місцеве самоврядування», яке формально не входить до системи органів державної влади, але здійснює публічно-владні повноваження. Відсутність чіткого розмежування між «державною» та «публічною» владою створює труднощі у визначенні суб’єктів відповідальності перед

громадянином. Термін «мандат» у конституційному полі вживається як у значенні «повноваження» (представницький мандат), так і у значенні «документ». Виникає ситуація «поняттєвої дифузії», де межі терміна розмиваються, що веде до неоднакового застосування правових норм.

Синонімія, яка є багатством художньої мови, у юридичному тексті стає вадою законодавчої техніки і спричиняє конституційні колізії. Прикладом може бути одночасне вживання термінів «основні права», «конституційні права» та «права людини і громадянина». Хоча в доктрині ці поняття можуть розрізнятися, у нормативних текстах вони часто функціонують як абсолютні синоніми без чіткої ієрархії. Отже, якщо Конституція вживає термін «затримання», то галузеві кодекси не повинні замінювати його на «взяття під варту» як синонім, оскільки це різні процесуальні дії з різними правовими наслідками.

На нашу думку, закони мають бути термінологічно сумісними, містити бездоганні визначення, бути уніфікованими та універсально застосовуватися у різних сферах законодавства. Понятійний апарат законодавства повинен мати єдині терміни та визначення для вираження найбільш загальних і водночас найважливіших ознак правових предметів чи явищ. Ці поняття можуть розвиватися в галузевих нормативно-правових актах, але переглянуті визначення все одно мають ґрунтуватися на базових дефініціях. [2, с. 141].

Морфологічна уніфікація вимагає дотримання єдиних моделей словотворення, що забезпечує системність термінології. Наприклад, більшість термінів конституційного права для позначення процедур виражені віддієслівними іменниками із суфіксом -нн(я): голосування, подання, оскарження, припинення. Порушенням уніфікації стає заміна цих форм на синонімічні іменники іншої структури в межах одного нормативно-правового акта.

Однією з проблем творення нових термінів постає префіксальна

варіативність, коли вживаються різні префікси з однаковим значенням. Наприклад, така термінологічна неузгодженість є між «неконституційність» (процесуальний факт) та «антиконституційність» (характеристика діяльності). У межах законодавчої термінології ці форми мають бути чітко розведені або уніфіковані. Зауважимо, що в конституційному праві продуктивним є творення термінів-комполітів: самовизначення, правонаступництво, волевиявлення, тому необхідно запобігати заміні цих стійких форм описовими конструкціями.

На синтаксичному рівні уніфікація стосується структури багатоконпонентних терміносполук та порядку слів у дефініціях. Найпоширенішою в законодавчих актах є структурна модель «прикметник + іменник» (конституційне подання, народний суверенітет). Проблемою є «синтаксична надмірність», коли термін містить 5-7 слів. Часто виникає неузгодженість у використанні прийменникових конструкцій. (наприклад, «контроль за...» чи «контроль над...»). Для юридичного стилю української мови нормативним є «контроль за дотриманням законів». При переліку повноважень або прав у статтях Конституції всі елементи мають бути морфологічно й синтаксично однорідними (наприклад, усі пункти починаються з іменника у формі називного відмінка).

Уніфікація юридичної термінології є вихідним пунктом і для гармонізації законодавства України з європейським правом, без чого важко досягти взаєморозуміння в правовій сфері. Європейські стандарти не лише збагачують українську конституційну термінологію, а й ставлять перед нею виклики: як прийняти нові смисли, не порушивши морфологічну та синтаксичну цілісність мови.

Процес гармонізації українського законодавства з правом ЄС (*acquis communautaire*) спричинив вплив європейських стандартів на морфологію та семантику конституційних термінів та появу нових термінологічних одиниць, які проходять шлях адаптації через національні мовні фільтри.

Більшість європейських термінів потрапляють в українську терміносистему через англійську мову, що ставить перед правотворцем завдання правильної морфологічної адаптації. При освоєнні термінів типу *illustration*, *decentralization* українська мова використовує продуктивний суфікс -ація/-яція, що дозволяє інтегрувати термін у систему відмінювання (люстрація, децентралізація). Типовим явищем є поява композитів, де одна частина є запозиченою, а інша – власне українською. Наприклад, «е-урядування» (від *e-government*). Тут морфологічна уніфікація вимагає чіткого написання (через дефіс) та визначення граматичного роду.

Слід зазначити, що процес євроінтеграції може змінювати й внутрішнє наповнення вже наявних термінів, що вимагає семантичної уніфікації. Наприклад, термін «*Good Governance*» входить в українську мову як складне поняття, що охоплює прозорість, підзвітність та ефективність. Проблема уніфікації полягає у виборі між калькуванням («гуд говернанс») та змістовим перекладом. Науковці схиляються до використання терміна «належне врядування» як такого, що відповідає змісту і синтаксичним нормам української мови (модель «прикметник + іменник»).

Під впливом перекладів європейських директив у текстах законопроектів з'являються невластиві українській мові синтаксичні конструкції (наприклад, надмірне вживання пасивних зворотів або розщеплених присудків).

Основні стратегії уніфікації термінології законодавчих актів розроблено в «Мовному коментарі до Конституції України та інших нормативних актів» [3]. Автори розглядають уніфікацію не як механічне спрощення, а як створення ієрархічної системи, де термін Конституції є еталоном для всіх інших актів, і пропонують створення єдиного міжгалузевого глосарію, де дефініція терміна в Конституції є обов'язковою для кодифікації в ККУ, ЦКУ чи КУПАП. Вони обґрунтовують тезу, що

юридична помилка часто є наслідком мовної неточності.

Коментар спрямований насамперед на усунення помилок, які виникають через нехтування нормами української літературної мови в законотворчості. Автори акцентують на заміні суржикових та російськомовних конструкцій на питомі українські відповідники (наприклад, розмежування понять «відмінити» та «скасувати», вживання «чинний» замість «діючий», «наявний» замість «існуючий» та ін.).

У мовному коментарі детально проаналізовано вживання термінів «людина», «особа», «громадянин» у контексті різних статей Конституції, щоб уникнути їх помилкової взаємозамінності, уточнено використання прийменників у сталих сполуках, наприклад, нормативність конструкції «відповідно до» замість «згідно з» у певних контекстах для уніфікації стилю. Термінологи запропонували: уніфікувати вживання прийменникових моделей (наприклад, замість варіювання «контроль над...», «контроль щодо...» – «контроль за...»); використовувати активні дієслівні форми для означення суб'єктів владних повноважень («Президент підписує», а не «Президентом підписується»), що посилює персональну відповідальність у праві; усунути розщеплені присудки (замість конструкцій типу «здійснювати перевірку», «проводити розгляд» вживати «перевіряти», «розглядати»).

Отже, можна зробити висновок, що уніфікація юридичної термінології законодавчих актів є важливим і складним процесом, що забезпечує єдність правового простору в Україні. На семантичному рівні він потребує усунення змістової дифузії; на морфологічному – дотримання дериваційних моделей української мови; на синтаксичному – стабілізації структури словосполучень та речень. На нашу думку, лише за умови мовної цілісності та упорядкованості терміносистеми законодавчі акти можуть виконувати правову функцію без ризику суб'єктивних інтерпретацій. Для подолання вказаних проблем наукова спільнота та

правотворці мають зосередитися на створенні сучасного нормативного словника законодавчих термінів із чіткою дефініцією кожного поняття, лінгво-правовому моніторингу законопроектів на предмет термінологічної відповідності тексту Конституції України, законодавчому закріпленні одного пріоритетного терміна для позначення конкретного правового поняття (усунення варіативності). Уніфікація в контексті гармонізації українського законодавства з правом ЄС має бути спрямована на створення тезауруса міжнародних термінів, де європейські концепції отримають бездоганне українське лінгвістичне оформлення.

Список використаних джерел

1. Калинюк С. С. Термінологічно-понятійний апарат законодавства держави: міжнародний та національний аспект. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 296-300. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.53>
2. Лисенко О. А. Лінгвістичні аспекти юридичної термінології сучасного законодавства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 14(82). С. 139–142. DOI: 10.25264/2519-2558-2022-14(82)-139-142
3. Мовний коментар до Конституції України та інших нормативних актів / [уклад.: С. Головатий, С. Сидоренко, І. Савченко ; комент.: К. Городенська, Л. Колібаба, В. Фурса ; вступ. слово П. Гриценка ; за заг. ред. П. Гриценка, С. Головатого] ; Конституц. Суд України, Пост. коміс. з питань правн. термінології ; Ін-т укр. мови НАН України. Харків : Право, 2025. 352 с.
4. Шайгарданова В. В. Уніфікація норм міжнародного права. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 403–408.

Олена Шумейко,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри культурології,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: //orcid.org/0000-0002-7315-4858

МОВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Мова є своєрідною формою мислення, світосприймання, самовизначення та одним із найпотужніших чинників національної консолідації. Жодна нація не може існувати без комунікації її представників. Крім того, саме через мову відбувається процес усвідомлення людиною своєї приналежності до певної національної спільноти й культури, що сприяє збереженню історичної пам'яті, ціннісних настанов, духовних надбань тощо. Отже, в умовах сьогодення кожна країна повинна особливо дбати про розвиток мови в просторовому та часовому вимірах, опікуватися її проблемами на державному рівні. Насамперед це стосується забезпечення ефективності навчального процесу в закладах вищої освіти, метою якого є формування майбутнього фахівця з високим рівнем мовної культури [1].

Оскільки сучасна вища освіта функціонує в умовах інтенсивних культурних і комунікативних трансформацій, то в таких реаліях особливої ваги набуває мовна культура викладача, який покликаний не тільки транслювати знання, а й бути уособленням мовного, комунікативного та етичного стандарту усталеного в академічній спільноті. Однак, попри значну увагу дослідників (Космеда Т. А. [2], Волкова Н. П., Лебідь О. В., Олійник І. В. [1]) та ґрунтовні теоретичні напрацювання, феномен мовної

культури викладача залишається недостатньо осмисленим і вивченим.

Загалом мовна культура є невід'ємною складовою професійної компетентності викладача. Вона інтегрується з педагогічною, методичною підготовкою та психологічною обізнаністю. Тож її доцільно розглядати як систему, яка структурується за рахунок таких компонентів: нормативного – дотримання лексичних, орфоепічних, граматичних і стилістичних норм літературної мови; комунікативного – вміння ефективно комунікувати, добирати мовні засоби відповідно до мети, аудиторії та ситуації; культурологічного – усвідомлення мови як носія, зберігача і транслятора національної культури та цінностей; етикетного – дотримання норм мовного етикету, повага до співрозмовника, толерантність і коректність висловлювань. Саме через мовний етикет якнайбільше й проявляється мовна культура викладача, яка спрямовує та спонукає його діяти відповідно до певної конкретної ситуації. За допомогою мовного етикету викладач демонструє власну вихованість, високий рівень загальної культури [3, с. 16].

Без сумніву, наставник повинен володіти словом, уміти переконувати та спонукати здобувачів вищої освіти до вдосконалення власної культури мовлення. Під час його щоденного спілкування зі студентами формується їх мовна компетентність як майбутніх фахівців та ставлення до мови як професійного інструмента. Наприклад, лекція, семінар, наукова доповідь, електронне листування зі студентами – усі ці форми комунікації потребують високого рівня мовної культури викладача і водночас впливають на рівень свідомості здобувачів. У цьому сенсі мовна культура викладача виступає засобом не тільки навчання, а й виховання. Тому її високий рівень сприяє формуванню довіри між ним і студентами, створенню гармонійного освітнього середовища.

Сучасний викладач закладу вищої освіти повинен володіти професійною майстерністю, без якої неможливо виконувати свої функції

досконало та творчо. Тож він має не тільки демонструвати свою фахову компетентність, високу наукову та ділову кваліфікацію, належне дотримання трудової дисципліни, а й вдало організовувати і проводити дискусивне обговорення гострих проблемних питань. Цього не досягти без належного рівня мовної культури [2, с. 100].

Доводиться визнати, що викладацька діяльність суттєво відрізняється від інших видів професійної діяльності та становить складну систему умінь, навичок, принципів та цінностей, що спрямовані на досягнення конкретної мети, – зацікавити та спонукати здобувачів до засвоєння нових знань, навчити системно мислити та логічно формулювати висновки, бути готовим до безперервного професійного вдосконалення та подальшої самоосвіти. Викладач повинен зосередити увагу здобувачів на самовихованні, критичному самоаналізі та на пошуках шляхів самовдосконалення [4].

Таким чином, мовна культура викладача закладу вищої освіти є складним і багатогранним явищем, що поєднує теоретичні знання про мову та практичні навички її професійного використання. Вона виконує не тільки комунікативну, а й виховну, ідентифікуючу та ціннісно-орієнтуючу функції. Підвищення рівня мовної культури викладачів є важливою умовою забезпечення якості вищої освіти та формування конкурентоспроможних фахівців із високим рівнем мовної свідомості.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П., Лебідь О. В., Олійник І. В. Розвиток мовної особистості викладача-науковця в умовах аспірантури: методологічні підходи, технологічний інструментарій. Педагогічна академія: наукові записки. 2025. № 20. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1102> (дата звернення: 25.01.2026).

2. Космеда Т. А. Елітарність педагогічного дискурсу викладача вищої школи. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2010. Вип. 50. С. 98–105.

3. Меліхова Ю. А., Шумейко О. А. Роль викладача у формуванні культури мовлення здобувачів вищої освіти. Український світ у наукових парадигмах: збірник наук. праць Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2025. Вип. 12. Харків: ХІФТ. С. 15–19.

4. Тищенко О. І. Складові особистісної культури викладача. Освітні технології та педагогічний етос: тези доп. та повід. учасників XI конференції школи педагогічної майстерності Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Ч 2. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 71–72.

Оксана Чуєшкова,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри краєзнавчо-туристичної

роботи, соціальних і гуманітарних наук,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7995-6608>

МОВНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ PHD: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, РЕЗУЛЬТАТИ

Мовна якість наукової продукції суттєво впливає на її теоретичну й практичну цінність. Для ефективної наукової діяльності потрібні не тільки глибокі спеціальні знання, досконале володіння методологією наукової творчості, а й ґрунтовна мовна підготовка. Дисципліна «Професійна етика та наукове мовлення» для здобувачів PhD є обов'язковою та спрямована, відповідно до освітньо-наукової програми «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», на набуття, зокрема, таких компетентностей і досягнення програмних результатів, як: ЗК4. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; ПРН1. Вільно презентувати та обговорювати результати досліджень, наукові та прикладні проблеми професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, а також підготовки відповідних педагогічних кадрів для неї державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях українського та міжнародного рівня, брати участь у міжнародних проєктах. Кількарічний досвід викладання цього курсу дозволив вибудувати як оптимальну структуру дисципліни, так і її змістове наповнення.

Говорячи про культуру наукової мови, зазвичай мають на увазі три

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

аспекти: нормативний, комунікативний та етичний. Нормативний передбачає знання літературних норм і вміння застосовувати їх у науковому мовленні; комунікативний – добір найдоцільніших мовних засобів; етичний аспект передбачає дотримання норм поведінки, повагу до учасників спілкування, доброзичливість, тактовність [2, с. 10]. Питання, які виносяться на обговорення під час лекцій, охоплюють саме ці складники. Прикладний аспект курсу реалізується під час проведення практичних занять, тематика більшості з яких пов'язана з поняттям мовної норми. Так, на першому практичному занятті, присвяченому загальному огляду мовних норм, запропоновано тексти з порушеннями для редагування. Завдання здобувачів – знайти помилки й виправити їх. Для цього на першій лекції було здійснено ґрунтовний огляд словникарських праць, посібників, більшість із яких представлено в мережі Інтернет [1, 3–5]. Ознайомлення на лекції й подальша робота із цими ресурсами на першому й наступних практичних заняттях сприятиме ефективному й результативному виконанню завдань, а також формуватиме стійкі навички знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел на основі сучасних технологій її пошуку, використовувати інформаційні ресурси та програмні продукти з метою виконання завдань наукового дослідження.

Наступне практичне заняття має на меті унеможливити появу лексичних помилок у наукових текстах. Здобувачам запропоновано роботу з тлумачними словниками [3, 4], також на численних прикладах здійснено ґрунтовний аналіз полісемії, синонімії, омонімії, паронімії, проведено паралелі між функціонуванням цих мовних явищ у звичайному й науковому мовленні.

Три наступні практичні заняття покликані формувати в здобувачів морфологічну та синтаксичну компетентність. Така кількість занять зумовлена поширеністю граматичних помилок, а отже, потребою

ретельного й ґрунтовного опрацювання порушень. Матеріал занять організований відповідно до розподілу на частини мови. Так, на першому практичному занятті цього блоку повторюємо іменник (число іменників, труднощі визначення роду іменників, складні випадки відмінювання: родовий відмінок однини чоловічого роду іменників II відміни, давальний та кличний відмінки). У правописі закінчень іменників найчастіше виникають труднощі під час вибору потрібної словоформи з-поміж іменників чоловічого роду II відміни у родовому відмінку однини. Для докладного опрацювання цієї важливої теми необхідно переглянути правила [7, с. 112–118], обов'язково виконати тренувальні вправи. Також здобувачі мають бути ознайомлені з відповідними словникарськими працями, щоб завжди мати змогу перевірити себе: у тлумачних словниках [3, 4], як відомо, кожен іменник подано із закінченням родового відмінка; електронний ресурс «Словники України online» [5] містить морфологічні парадигми всіх слів, зокрема іменників; корисним буде ознайомлення із словникарською працею «Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку. Словник-довідник» [1]. На цьому ж практичному занятті говоримо й про механізм утворення синтетичної та аналітичної форм ступенів порівняння прикметників та їх функціонування в науковому мовленні. Друге практичне заняття присвячене числівникам, зокрема типовим помилкам у відмінюванні, також узгодженню з іменниками, під час проведення якого так само актуальним є й опрацювання теорії, і тренувальні вправи. Акцентуємо також інтернет-ресурс, який, як уже було зазначено, містить морфологічні парадигми всіх слів, зокрема числівників [5]. На цьому ж практичному занятті окрему увагу слід приділити стилістичній ролі займенників, адже під час їхнього використання в текстах, зокрема наукових, може виникнути змістова неясність. Констатуємо, що більшість здобувачів не звертають на це уваги, тому це питання потребує ретельного опрацювання. Третє практичне заняття

цього циклу передбачає опрацювання дієслівних форм, адже часто в роботах здобувачів знаходимо некоректні форми дієприкметників та неправильне вживання дієприслівникових зворотів. На цьому ж занятті аналізуємо синтаксис наукового мовлення (порядок слів у реченні, однорідні члени речення, координація присудка з підметом, складні випадки керування), а також особливості творення та використання прийменникових конструкцій. Також надзвичайно важливим питанням є формування орфографічної компетентності. Певна річ, ідеться не про повторення шкільної програми. Увагу зосереджено на розгляді змін в написанні слів згідно з новою редакцією «Українського правопису» [6, 7], адже всі здобувачі навчалися ще за старою.

Надзвичайно важливою є тема «Мовна система наукового стилю», тому ключову увагу й на лекційному, і на практичному занятті має бути приділено найхарактернішим мовним особливостям наукового стилю. На кожному занятті принагідно говоримо про милозвучність; аналізуючи стилістичне оформлення наукових праць, констатуємо також суржикові конструкції, плеоназми, рясніють наукові тексти й невиправданими повторами тощо. Бачити ці та інші стилістичні недоліки й не припускатися таких помилок здобувачі вчать протягом усього курсу. Проте остаточно говорити про формування відповідних навичок, досягнення мети й результатів навчання можна на матеріалі індивідуальної науково-дослідної роботи за темою дисертації, яку здобувачі готують й захищають на останніх заняттях.

Отже, без глибокого знання мови сучасний науковець не зможе виконувати складні професійні завдання. Формувати «мовне чуття», важливий і суттєвий показник інтелектуального рівня та загальної культури науковця, покликана нормативна дисципліна «Професійна етика та наукове мовлення». Переконані, що набуті здобувачами PhD філологічні знання протягом опанування курсу сприятимуть підвищенню

загальної мовленнєвої культури майбутньої наукової еліти.

Список використаних джерел

1. Лозова Н. Є., Фридак В. Б. Дзвона чи дзвону? або -а (-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: слов.-довід. Київ: Наук. думка, 2007. URL: <http://rodovyi-vidminok.wikidot.com/about>
2. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 216 с.
3. Великий тлумачний словник української мови / відп. ред. В. В. Жайворонка. Київ : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
4. Словник української мови online. Т. 1–15 / Український мовно-інформаційний фонд НАН України Київ, 2015–2026. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>
5. Словники України online / Український лінгвістичний портал. URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
6. Стислий огляд основних змін у новій редакції «Українського правопису» (2019). URL: [https:// mon. gov.ua/storage/app/ media/ zagalna %20 serednya/osnovni-zminy%202019.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/osnovni-zminy%202019.pdf)
7. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ: Наукова думка, 2019. URL: <http://www.inmo.org.ua/news/український-правопис.-електронна-версія-офіційного-видання.html>

Тетяна Слюсаренко,

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
старший викладач кафедри культурології,*

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-8322-0900>

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАВЧАЛЬНІЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ВИШІВ УКРАЇНИ

Глобалізаційні процеси та соціокультурні трансформації актуалізують роль мовної компоненти у структурі вищої гуманітарної освіти. Вивчення української мови в курсах з української культури має виходити за межі вузько комунікативного підходу, трактуючи мову як фундамент духовного розвитку нації, основу історичної пам'яті та маркер етнокультурної ідентичності. Цей концептуальний підхід репрезентовано, зокрема, у підручнику «Українська культура», де мова визначається як головний чинник трансляції культурних традицій, ціннісних орієнтирів і світогляду, що формує цілісність українського культурного простору [2].

М. Кордон у посібнику «Історія української культури» трактує мову як духовний феномен, що концентрує культурний досвід народу та відтворює його крізь призму суспільної пам'яті. На думку авторів, визначальна роль мови простежується у становленні літописної традиції, діяльності давніх освітніх осередків та еволюції релігійно-інтелектуальної думки, яка історично легітимізувала національне самоусвідомлення [4].

У підручниках з історії української культури мова постає ядром духовної сфери, оскільки саме в мовних формах закріплюються та транслуються основні культурні смисли. Концептуально історія

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

української культури представлена в широкому історичному контексті: від давньоруської книжної традиції й монастирських скрипторіїв до формування модерної національної культури. У цьому аспекті мова розглядається як провідний засіб збереження духовної спадщини та формування ціннісної структури суспільства [1].

Аналіз мовного виміру, який висвітлено в вищезгаданих підручниках, засвідчує, що мова одночасно виконує функцію носія історико-культурної пам'яті. Вона подається як сакральна субстанція, у якій зосереджено давні традиції та ментальні структури, а писемні пам'ятки й літописні наративи формують тяглість культурного процесу від найдавніших часів до сьогодення [4; 1]. Через давні мовні пласти, фольклорні тексти, етнографічні записи та стародруки відтворюється історичний шлях народу, а сама мова постає «контейнером» культурної пам'яті, у якому закладені сліди міжкультурних контактів, трансформаційних процесів і світоглядних зрушень.

Важливим напрямом в контексті осмислення духовної спадщини є міжкультурний вимір розвитку української мови. Авторами В. Качканом та іншими акцентується увага на тому, що мовна система формувалася у тривалому діалозі з античною, візантійською, польською, литовською та іншими культурами, що зумовило появу лексичних запозичень, терміносистем, зміни у письмі та стильових формах. Ці міжкультурні впливи розглядаються не як руйнівні, а як такі, що сприяли поглибленню культурної пластичності української мови, водночас не порушуючи її національного ядра [1].

Значущою проблемою, на якій зосереджують увагу автори навчальних видань, є тяглість мовної традиції. Незважаючи на політику асиміляції та історичні розриви, українська мова зберегла основні структурні та культурні ознаки, що дозволило їй стати підґрунтям для національного відродження у XX–XXI століттях. Слід наголосити, що саме

мовна традиція забезпечує безперервність культурного розвитку та збереження самобутності українського народу [4].

На думку культурологів, українська мова в навчальній літературі вищої школи постає як фундаментальний культурний феномен, що забезпечує тяглість традиції, формує етнокультурну ідентичність, відтворює історичну пам'ять і слугує основою культурного самоусвідомлення спільноти. Її вивчення стає ключовим елементом формування гуманітарно освіченої особистості, здатної до інтерпретації культурних процесів та усвідомлення власної належності до українського культурного простору [2, 3].

Отже, вивчення української мови у вищій школі в межах дисциплін з української культури має не лише освітню, а й стратегічну культуротворчу вагу: воно забезпечує інтелектуальну та ціннісну спадкоємність, уможлиблює відповідальну інтерпретацію минулого і теперішнього та зміцнює здатність здобувачів вищої освіти до самоідентифікації в умовах динамічних соціокультурних змін.

Список використаних джерел

1. Історія української культури : підручник / В. А. Качкан, О. Б. Величко, Н. М. Божко та ін. ; за ред. В. А. Качкана. 3-є вид., випр. Київ : ВСВ «Медицина», 2016. 368 с.
2. Українська культура : підручник / Л. В. Анучина та ін. ; кер. авт. кол. В. О. Лозовой. Харків : Право, 2021. 400 с.
3. Передерій І. Г. Історія української культури: навч. посіб. / І. Г. Передерій, О. В. Тєвікова, А. В. Нарадько. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 274 с.
4. Кордон М. В. Історія української культури: навч. посіб. Львів : ПП «Магнолія 2006», 2025. 336 с.

Влад Корєєв,

факультет гуманітарної, філологічної

та економічної освіти,

3-й курс, 23БСО(УА)д група,

Донбаський державний педагогічний університет

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА РОЛЬ МОВИ В КУЛЬТУРІ НАЦІЇ

Українська мова є не лише засобом комунікації, а й фундаментальним простором буття нації, у межах якого формуються культурна ідентичність, історична пам'ять і національна самосвідомість. У культурологічному вимірі мова постає як носій колективного досвіду, системи цінностей і символічних кодів, що забезпечують тяглість національного розвитку.

Актуальність звернення до проблеми мови як простору буття нації зумовлена не лише теоретичними міркуваннями, а й особистим досвідом сучасного українця, що живе в умовах війни та постійного переосмислення власної ідентичності. Мовний вибір у повсякденному спілкуванні, освіті й публічному просторі постає не як нейтральна звичка, а як усвідомлений культурний і світоглядний акт, що формує відчуття належності до української нації.

Саме через мову здійснюється включення індивіда до культурного універсуму нації, формування уявлень про світ, історію та власне місце в ньому [3].

Мовна самосвідомість українців формувалася в складних історичних умовах тривалої бездержавності, колоніальної залежності та цілеспрямованої політики русифікації. Водночас процес становлення літературної української мови – від усної народної традиції до кодифікованої норми, – ставши важливим чинником національного

самовизначення. Творчість Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки та інших діячів культури перетворила мову на символ спротиву асиміляційним практикам і на інструмент формування модерної української ідентичності [2].

У сучасних умовах глобалізації та гібридної війни мова дедалі більше постає як простір культурного опору. Усвідомлений вибір української мови в публічному дискурсі, освіті, медіа та професійному спілкуванні є формою символічного спротиву колоніальній спадщині та способом самоідентифікації в умовах загрози національного існування. Соціокультурні дослідження фіксують зростання престижу української мови, особливо серед молоді, що свідчить про посилення мовної самосвідомості як складника громадянської позиції [2; 7].

У культурологічній та філософській традиції мову розглядають як форму буття культури. У контексті ідей Е. Гуссерля та В. Дильтея мова постає як складником «життєвого світу», у якому нація осмислює власний історичний досвід. Для української культури це виявляється у фольклорі, літературі, ритуальній практиці, де мовні образи відображають архетипні уявлення про простір, час і взаємини людини зі світом [4].

У XIX столітті формування української літературної мови стало ключовим етапом підвищення її соціального престижу. Попри Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року, українська мова поступово утверджувалася як інструмент національної ідентифікації. Культурологічні дискусії цього періоду осмислювали мову як «душу народу», через яку відбувається самоусвідомлення нації та її протидія імперському тиску [3].

Сучасний культурологічний аналіз уможливлює виокремлення тривимірної структури мовної самосвідомості українців: когнітивний вимір (знання й усвідомлення мовної норми), емоційний (почуття гордості та причетності) та поведінковий (реальний мовний вибір). У

постколоніальному контексті ці виміри актуалізувалися внаслідок «мовного повороту» після 2014 року, коли мова стала важливим чинником громадянської самоідентифікації [2].

Закріплення статусу української мови як державної стало визначальним чинником її інституціоналізації. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 2019 року та рішення Конституційного Суду України підтвердили її пріоритет у публічних галузях суспільного життя, освіти, медіа та державному управлінні [1]. Отже, мова набула статусу не лише символу, а й реального атрибуту суверенітету.

Моніторингові дослідження засвідчують зміцнення позицій української мови в освіті та судочинстві, водночас фіксуючи наявність регіональних диспропорцій і проблем мовної культури в медіапросторі. Особливої уваги потребує цифрове середовище, де значна частина контенту досі продукується не українською мовою, що створює ризики повторної символічної русифікації [7].

Конституція України (ст. 10) проголошує українську мову державною, одночасно гарантуючи захист мов національних меншин. Мовна політика держави ґрунтується на поєднанні принципу пріоритетності державної мови з європейськими стандартами прав людини, закріпленими в міжнародних документах [1; 5]. Умови воєнного стану актуалізували мовне питання як складник національної безпеки та культурної стійкості.

Освіта залишається ключовим простором формування мовної самосвідомості. Водночас війна, дистанційне навчання та нерівномірність мовного середовища ускладнили цей процес. Зниження мотивації, дефіцит кваліфікованих кадрів і вплив неукраїномовного інформаційного простору створюють додаткові виклики для мовної політики та освітніх інституцій [6].

Наукова проблема полягає в тому, що в українському гуманітарному

дискурсі мову тривалий час розглядали переважно як інструмент комунікації чи об'єкт мовної політики, тоді як її екзистенційний і культурологічний вимір залишався недостатньо осмисленими. У сучасних умовах виникає потреба комплексного аналізу мови не лише як соціального феномена, а як простору формування колективної пам'яті, національної самосвідомості та символічного опору колоніальним практикам.

Подолання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає оновлення освітніх програм, культурні ініціативи, підвищення престижу української мови в медіа й публічному просторі, а також інтеграцію української мовної культури в глобальний контекст, зокрема через діяльність діаспори [5].

Українська мова є фундаментальним простором буття нації, у якому поєднано культуру, історичну пам'ять і політичну суб'єктність.

Сучасні суспільні трансформації та війна радикально посилили мовну самосвідомість українців, перетворивши мову на чинник національної безпеки й інструмент деколонізації. Ефективна, водночас правочутлива мовна політика та якісна мовна освіта є ключовими умовами подальшого зміцнення української державності та культурної самодостатності [1; 2; 3; 5]. Російсько-українська війна стала переломним чинником у переосмисленні ролі мови, перетворивши її на маркер національної належності, інструмент деколонізації та складник національної безпеки. Сучасна мовна політика й освітній простір відіграють ключову роль у процесі закріплення української мови як ціннісного ядра культури та державності. Отже, подальше осмислення мови в культурологічному вимірі є необхідною умовою не лише збереження української ідентичності, а й формування цілісного гуманітарного простору в умовах глобальних і внутрішніх викликів.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14.07.2021 р. № 1-р/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 59. С. 135.
2. Кюрчев С. В. Українська мова як маркер національної ідентичності. Українські студії в європейському контексті. 2024. № 9. С. 161–175.
3. Лисинюк М. В. Мова як форма буття української культури. Вісник НАКККіМ. 2020. № 4. С. 56–64.
4. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : монографія. Київ : НДІУ, 2007. 444 с.
5. Про схвалення Стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова — успішна держава» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2019 р. № 596-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/596-2019-%D1%80> (дата звернення: 24.01.2026).
6. Масенко Л. Т. Конфлікт мов та ідентичностей у пострадянській Україні. Київ : Кліо, 2020. 176 с.
7. Українська мова в час війни. Системні зміни та соціолінгвістична ситуація / відп. ред. П. Ю. Гриценко ; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2023. 240 с.

Науковий керівник – доц. Р. М. Падалка

Поліна Чернишова,
здобувач вищої освіти, I курс,
навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
Харківський національний економічний
університет ім. Семена Кузнеця

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ, ЗАСОБИ, ФУНКЦІЇ

Ділове спілкування – ключовий інструмент професійної взаємодії в державних, політичних, громадських та економічних інституціях, а також у сферах управління, законодавства, фінансової та юридичної діяльності. Оскільки «<...> ділова комунікація – процес взаємозв'язку і взаємодії, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією і досвідом з метою досягнення певного результату, вирішення конкретної проблеми або реалізацію певної мети» [2, с. 10], фахівці з ведення міжнародного бізнесу повинні володіти професійною комунікацією й культурою мовлення на високому рівні, враховуючи лінгвокомунікативні, національно-культурні та психологічні аспекти, а також дотримуватися загальновизнаних етичних норм спілкування.

Мовленнєва етика – невід'ємна складова ділового спілкування, що особливо важливо в умовах глобалізації, коли представники різних культур активно взаємодіють. Давньогрецький філософ Сократ зазначав: «Заговори, щоб я тебе побачив», підкреслюючи значення мови для сприйняття особистості. Як зазначають Л. Архипенко & П. Мельник, «<...> професійну, спеціальну та спеціалізовану вербальну комунікацію в різних галузях діяльності чи знань сучасна мовознавча наука розглядає як винятково складне, синкретичне за природою та змістом, суперечливе з певних поглядів явище. Суперечливість виявляє себе в змінних процесах

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

поповнення чи втрати певних компонентів у лексичному корпусі, які складають якщо не значну вербальну частину спеціального дискурсу, то, без жодного сумніву, його важливу, професійно орієнтовану частку, яка уможлиблює ефективну, безперешкодну, результативну комунікацію» [1, с. 632].

Ключові характеристики ділового мовлення включають точність, структурованість, лаконізм та послідовність викладу фактів; мінімізацію відхилень від основної думки; використання відповідної термінології; відсутність емоційного забарвлення; повторюваність та суворий регламент; застосування слів переважно у прямому значенні; шаблонність синтаксису. Наприклад, у міжнародних переговорах щодо контрактів у сфері постачання продукції компанія може використовувати чіткі та стандартизовані формулювання, щоб уникнути двозначностей, які можуть призвести до юридичних непорозумінь.

Дослідження показують, що серед якостей керівника найвищу цінність працівники надають відповідальності, а наступна – ефективна комунікація, яка передбачає не лише говоріння та слухання, а й здатність висловлювати власне ставлення до змісту повідомлення та до співрозмовника. Вона необхідна для побудови взаємин, обміну інформацією та здобуття знань. У міжнародному бізнесі це особливо важливо: наприклад, під час переговорів з японськими партнерами акцент на повазі, мовчазному слуханні та непрямій формі висловлювань дозволяє досягати консенсусу.

Для економістів і менеджерів у сфері міжнародної діяльності можна виділити такі основні цілі використання офіційно-ділового стилю мовлення: емоційна, інформаційна, переконувальна, конвенціональна, імперативна, маніпулятивна та партнерська комунікація.

Емоційна комунікація формує в ділового партнера психологічний стан, який сприяє ефективності діяльності. Наприклад, використання

мотивуючих промов у команді під час запуску міжнародного проєкту підвищує продуктивність.

Інформаційна комунікація передбачає передачу професійних відомостей або інноваційних ідей, наприклад, представлення фінансових звітів англійською мовою міжнародним інвесторам.

Переконувальна комунікація спрямована на зміну когнітивних установок партнера. Приклад: презентація нового продукту потенційним клієнтам у США з акцентом на його конкурентні переваги.

Конвенціональна комунікація регулює договірно-правові відносини, включаючи дотримання ділового етикету, національних традицій і стандартів. Наприклад, підписання контракту з європейським партнером може включати обов'язкове дотримання правил GDPR щодо персональних даних.

Імперативна комунікація передбачає контроль і директиви, наприклад, керівник міжнародного проєкту наказує команді завершити завдання у визначений термін.

Маніпулятивна комунікація реалізується через приховане впливання на наміри партнера.

Партнерська комунікація базується на рівноправності і взаємній повазі, що особливо ефективно під час спільних підприємств та кооперацій на міжнародних ринках.

Передача інформації у ділових відносинах може здійснюватися природними та штучними способами. Природні способи включають вербальні та невербальні засоби – жести, міміку, інтонацію, паузи, посту. Дослідження показують, що 60–80% комунікації відбувається невербально. Наприклад, під час переговорів у Франції важливо враховувати жести та пози співрозмовників, оскільки вони можуть сигналізувати про згоду або незгоду.

Штучні способи передбачають цифрові та нецифрові засоби

передачі інформації. Цифрові технології дозволяють вести міжнародну кореспонденцію, обмінюватися документами у форматі PDF, здійснювати відеоконференції та дистанційні наради без часових і географічних обмежень. Наприклад, міжнародні корпорації використовують корпоративні месенджери для координації дій команд у різних країнах у реальному часі.

Офіційні документи мають структуровану форму та реквізити, які забезпечують їхню юридичну чинність. Економістам, юристам і менеджерам міжнародного бізнесу важливо вміти працювати з фінансовими, плановими, аналітичними документами та посадовими інструкціями, а також адаптувати документи до міжнародних стандартів, наприклад, IFRS (Міжнародні стандарти фінансової звітності).

Отже, фахівці економічної сфери, що працюють на міжнародному рівні, повинні дотримуватися культури мовлення й мовленнєвого етикету та використовувати всі засоби офіційно-ділового стилю відповідно до мети й формату завдання. Важливо орієнтуватися у видах ефективної комунікації, особливостях міжкультурної взаємодії та засобах передачі інформації для підвищення професійної компетентності та успішної реалізації міжнародних бізнес-проектів.

Список використаних джерел

1. Архипенко Л., Мельник П. Професіоналізми й номенклатура в складі української термінологіки інформаційного права. *SLAVIA ORIENTALIS*. 2023. Т. LXXII. № 3. Р. 631–644. DOI: 10.24425/slo.2023.147524

2. Шавкун І. Г., Дибчинська Я. С. Основи ділової комунікації: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Менеджмент організацій і

адміністрування». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2025. 159 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/12345/25541/0061360.pdf?sequence=1&isAllowed=y/>

Науковий керівник – доц. Л. М. Архипенко

Олександра Петрук,

факультет юстиції, 1-й курс, 7-а група,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

МОВНА СТІЙКІСТЬ ТА ЗАСОБИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У сучасному світі, позначеному глобалізацією, цифровізацією та геополітичними викликами, мовна стійкість набуває особливої важливості. Вона розуміється як намір і практика послідовного використання певної мови, незалежно від мови співрозмовника, та слугує механізмом збереження національної ідентичності, культурної спадщини та суспільної єдності. Особливо це проявляється в публічному дискурсі – медіа, політиці, освіті та офіційних комунікаціях, де мова формує свідомість і цінності.

В Україні з 1991 року відбувається відновлення самобутності української мови після тривалої русифікації та формується мовна стійкість як ознака національної ідентичності. Водночас глобалізація та цифрові комунікації посилюють лексичну інтерференцію – втручання іншомовних елементів у рідну лексику через запозичення, кальки та помилкове вживання слів. В медіа та політичних текстах англіцизми («дедлайн», «фідбек», «хайп», «чекін», «сторі») витісняють або дублюють українські еквіваленти, а росіянізми досі часто трапляються попри мовне законодавство.

Актуальність теми зумовлена кількома чинниками. Після 2022 року в Україні спостерігається масовий перехід на українську мову в онлайн- та офлайн-спілкуванні, що свідчить про зростання мовної стійкості на індивідуальному та колективному рівнях. Паралельно посилюється вплив

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

англійської мови як глобальної: англіцизми активно проникають у медійний, рекламний, IT- та молодіжний дискурс, створюючи ризик ерозії лексичного фонду української мови. Публічний дискурс як простір формування громадської думки вимагає свідомого контролю за мовними процесами, аби уникнути спотворення повідомлень та культурної асиміляції.

Названі явища лексичної інтерференції зумовлюють необхідність розгляду мовної стійкості як системної характеристики публічного дискурсу. У цьому контексті мовна стійкість постає не лише як індивідуальний мовний вибір, а як сукупність колективних практик, спрямованих на збереження нормативності та функціональної повноцінності мови. Вона реалізується на лексичному, граматичному й стилістичному рівнях. На лексичному рівні це виявляється у свідомому доборі питомих слів і національних відповідників до запозичень, на граматичному – у дотриманні мовних норм, а на стилістичному – у відповідності мовлення комунікативній ситуації. Публічний дискурс формує нормативні зразки мовлення та впливає на мовну поведінку суспільства.

Мовна стійкість у публічному просторі постає під впливом комплексу соціальних і культурних чинників. До таких, що сприяють її зміцненню, належать державна мовна політика, система освіти та нормативне регулювання мовлення в медіа. Водночас процеси глобалізації, цифровізації та домінування іншомовного контенту, зокрема в соціальних мережах, створюють умови для посилення лексичної інтерференції. В українському контексті додатковим чинником є тривалий вплив російської мови, наслідком якого стало поширення росіянізмів у публічному дискурсі. Проте сучасні тенденції свідчать про поступове посилення мовної стійкості, що проявляється в орієнтації на нормативну українську лексику та зростанні мовної свідомості мовців.

Теоретичне осмислення мовної стійкості спирається на соціолінгвістичні підходи та концепцію екології мови, відповідно до яких мова функціонує як динамічна система у взаємодії з соціальним середовищем. Мовна стійкість розглядається як здатність мови адаптуватися до нових умов без втрати нормативності та системної цілісності. Важливе місце в аналізі посідають положення науковців щодо мовної інтерференції, які розмежовують інтерференцію в мовленні та мові. Мовленнєва інтерференція виникає у висловлюваннях білінгва, тоді як мовна інтерференція охоплює явища, що закріплюються в мовній системі незалежно від двомовності. У публічному дискурсі саме інституційно закріплена інтерференція становить загрозу мовній стійкості, водночас усвідомлений контроль сприяє її нейтралізації та підтриманню престижу української мови [2, с. 8].

Лексичну інтерференцію в публічному дискурсі доцільно розглядати як явище, що реалізується на мовленнєвому та мовному рівнях. Мовленнєва інтерференція проявляється у спонтанних висловлюваннях білінгвів, а мовна виникає через систематичне повторення інтерферентних одиниць. Найбільш поширеними є англіцизми: дедлайн – кінцевий термін, фідбек – зворотний зв'язок, хайп – галас, розголос, чекін – реєстрація, апдейт – оновлення, лайфстайл – спосіб життя, слей – яскравий, неперевершений, та кальковані конструкції з російської мови («не дивлячись на обставини», «приймати участь», «властивий для людини» тощо). Такі одиниці часто стають нейтральними, що свідчить про перехід мовленнєвої інтерференції у мовну та загрожує мовній стійкості.

Трактуючи інтерференцію більш широко, науковці розуміють під цим поняттям не тільки взаємодію структур та структурних елементів мови у процесі мовного контакту, але й всі зміни в структурі та моделях мови, у властивостях та складі мовних одиниць, що виникають як наслідок використання елементів іншої мови. Лексична інтерференція має

лінгвістичні, психологічні та соціолінгвістичні причини [1, с. 23].

Одним з найпоширеніших видів лексичної інтерференції є лексичне запозичення. Лексика першою реагує на контакт з іншою мовою, хай навіть короткочасний та поверховий. Елементи чужої мови з'являються в ній без будь-яких перешкод, тому словниковий склад одностайно визначається найбільш проникливою ділянкою мови. Однак не всі явища лексичної інтерференції закріплюються в мові. Значна кількість фактів свідчить про те, що тільки ті елементи чужої мови можуть бути безпосередньо включені в систему мови, які за своїми характеристиками не суперечать специфіці одиниць та правилам даної мови. У протилежному разі вони залишаються на периферії системи і згодом або асимілюються, або взагалі зникають. Таким чином, між включенням мовних елементів у систему через асиміляцію або їх зникненням утворюється певний період, коли нові та питомі елементи співіснують у мові [3, с. 176].

Лексична інтерференція виникає, коли іншомовні слова чи вирази заміщують рідні еквіваленти або змінюють стиль мовлення. Для її нейтралізації застосовують кілька лінгвістичних підходів. Синонімічна заміна передбачає використання рідних українських відповідників для іншомовних термінів (кеш – готівка, лайк – уподобайка, скіли – уміння, навички), що сприяє збереженню питомої лексики та розвитку мовної культури. Стилістична корекція включає підбір слів, які відповідають комунікативній ситуації та жанровим вимогам тексту (презентувати – представити, апдейт – оновлення). Комплексне застосування цих стратегій не лише знижує ризик інтерференційних помилок, а й формує у мовців усвідомлене ставлення до власної мови та підвищує її престиж [4, с. 233–235].

Ефективна нейтралізація інтерференції неможлива без підтримки держави, освітніх структур та медіа. В Україні Закон «Про забезпечення функціонування української мови» визначає обов'язкове використання

української лексики в публічних виступах і офіційних документах, що створює нормативне середовище для правильного мовлення. Освітні програми та тренінги для викладачів і студентів формують навички свідомого використання рідних еквівалентів запозичень, підвищують мовну грамотність і зменшують поширення кальок та іншомовних слів. Медіа-регуляція, тематичні кампанії та популяризація української лексики у соцмережах стимулюють громадськість до свідомого вибору слів і створюють культурну атмосферу, сприятливу для підтримки мовної стійкості. Подібні заходи формують стандарти публічного дискурсу та підвищують мовний престиж української мови.

На рівні конкретної мовної практики застосовуються методи, які допомагають мовцям усвідомлено контролювати власне мовлення. Моніторинг мови в ЗМІ, публічних виступах та цифровому середовищі дозволяє виявляти та замінювати інтерференційні слова на нормативні форми. Тренінги для спікерів та педагогів відпрацьовують навички свідомого вибору слів, уникнення калькованих конструкцій та адекватної стилістичної корекції. Використання корпусів мови, як Google Ngram, допомагає перевіряти частотність, стилістичну доречність та питомість лексики. Такі практики формують у мовців звичку свідомого мовлення, підвищують якість публічного дискурсу, сприяють точності комунікації та збереженню культурної самобутності.

Отже, мовна стійкість у публічному дискурсі забезпечується здатністю протистояти лексичній інтерференції. Ефективна нейтралізація включає лінгвістичні методи адаптації, синонімічної заміни, стилістичної корекції, державну регуляцію, освітні програми та практичні вправи. Важливе значення мають державні ініціативи та громадські проекти в медіа та освіті, які зміцнюють мовну стійкість, зберігають культурну самобутність та забезпечують ефективну комунікацію.

Подальші дослідження варто спрямувати на аналіз інтерференції в

цифровому дискурсі та соцмережах, акцентуючи на свідомому використанні мови, корекції інтерферентних форм і роботі з автентичними текстами.

Список використаних джерел

1. Гамерська І. І. Явище інтерференції у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Львівський філологічний часопис. Львів : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 14. С. 21–28.
2. Єфименко Т. М. Явище міжмовної інтерференції в процесі перекладу. Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2, № 7. С. 7–10.
3. Лисенко О. А. Іншомовні слова як різновид лексичної інтерференції. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75). С. 174–176.
4. Семенюк Л. Й. Міжмовна інтерференція та шляхи її подолання при вивченні другої іноземної мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 55. С. 233–235.

Науковий керівник – доц. О. А. Лисенко

Катерина Рудницька,

факультет прокуратури, III курс, 8-а група,

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4400-6020>

КОНЦЕПТУАЛЬНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСЕМИ «ВОЛЯ»

В ЕТНОЛІНГВІСТИЧНОМУ ВИМІРІ

Лексема «воля» належить до ключових концептів української лінгвокультури, функціонування якої охоплює широкий діапазон значень – від психологічного виміру (здатність до свідомого вибору й саморегуляції) до соціально-правового (відсутність примусу, політична та особиста свобода). Полісемантичність слова зумовлена його глибокою вкоріненістю в історичний досвід українського народу, де боротьба за автономію й державність формувала особливе семантичне поле, в якому перетиналися поняття бажання, рішучості, самовизначення та свободи [6]. Актуальність дослідження визначається потребою осмислити діахронні зміни семантичного наповнення лексеми «воля», простежити механізми концептуальної деривації від козацької доби до сучасного правового дискурсу, а також з'ясувати специфіку розмежування концептів «воля» і «свобода» в українській мовній картині світу.

Метою дослідження є аналіз концептуальної деривації лексеми «воля» в українській мові на матеріалі історичних документів козацької доби та чинного законодавства України. Корпус дослідження охоплює тексти Гадяцького трактату (1658) та Глухівських статей (1669) як репрезентативні джерела козацького правового дискурсу, а також Конституцію України і Цивільний кодекс України як нормативні акти, що фіксують сучасне правове функціонування концепту.

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

Етимологічний аналіз засвідчує, що праслов'янське *volja споріднене з литовським valia («воля»), латиським vala, давньоісландським val («вибір»), давньовірхньонімецьким wala, готським wiljan («бажати»), давньоіндійським váraḥ («бажання, вибір»), що вказує на первинну семантику вольового спрямування як внутрішньої здатності до вибору [3]. В українській мові концепт «воля» розгортається в кількох семантичних площинах. Волитивний компонент охоплює значення психічної функції, пов'язаної з усвідомленим прийняттям рішень і саморегуляцією поведінки, а «Словник української мови» фіксує: «одна з функцій людської психіки, що полягає в здатності керувати своїми діями, спрямованими на досягнення поставленої мети» [4, с. 163]. Соціально-правовий компонент передбачає відсутність зовнішнього примусу, можливість діяти без обмежень, а в історичному контексті – сукупність станових прав і привілеїв. Екзистенційно-ціннісний компонент виражає свободу як онтологічну категорію людського буття, протиставлену неволі й залежності [1].

Аналіз козацьких документів XVII століття демонструє специфічне семантичне наповнення лексеми «воля» та її дериватів. У тексті Гадяцького трактату 1658 року, укладеного гетьманом Іваном Виговським із представниками Речі Посполитої, фіксуються показові формули: «А коли буде необхідність війни зі сторонніми панами на зміну кордонів, або щось би сталося вольності тих народів – проти озлоби й пустоти має бути, а при свободах своїх вище названі народи мають ставати добре», «усіх при мирі й вольності залишати», «стан Запорозького війська [...] стверджуються всілякі вольності привілеями найясніших королів польських надані, утримуючи їх при стародавніх вольностях та інших звичаях» [5]. Лексема «вольності» функціонує як юридичний термін, що позначає сукупність корпоративних прав козацького стану – право на самоврядування, судову автономію, земельні володіння, вільний вибір

гетьмана. Семантика добровільності поєднується із правовим закріпленням привілеїв, що надає концепту інституційного виміру.

Глухівські статті 1669 року продовжують дискурсивну традицію, відкриваючись деклараціями про збереження «прав і вольностей». Як зазначає В. І. Белашов, «найбільш важливі статті відновили українські права і вольності відповідно до статей гетьмана Б. Хмельницького» [2, с. 124].

Сучасне правове функціонування концепту «воля» демонструє подальшу семантичну трансформацію. У преамбулі Конституції України зафіксовано формулу «суверенна воля народу»: Верховна Рада України, виражаючи суверенну волю народу, приймає Основний Закон. Конституційний Суд України тлумачить: «Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року від імені Українського народу, є вираженням його суверенної волі» [7]. Як слушно зауважує О. В. Щербанюк, «у демократичній правовій державі конституція – це вища форма втілення офіційної волі народу-суверена, який є джерелом публічної влади» [9, с. 47]. Лексема «воля» набуває значення колективного політичного волевиявлення, джерела легітимності державної влади; семантика індивідуального бажання трансформується в категорію народного суверенітету.

Цивільний кодекс України розгортає концепт «воля» у площині приватноправових відносин через категорію «волевиявлення». Стаття 203 ЦК України встановлює загальні вимоги до чинності правочину: «Волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі» [8, с. 356]. Стаття 205 визначає способи волевиявлення: «Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма, вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків»; «воля сторони до вчинення правочину може виражатися її мовчанням» [8, с. 356]. Концептуальна

деривація виявляється в диференціації «внутрішньої волі» (психічний стан, намір суб'єкта) і «волевиявлення» (зовнішній вияв наміру, юридично значущий акт). Відношення між волею та волевиявленням стає ключовим критерієм дійсності правочину, що засвідчує інструменталізацію концепту в правовій догматиці.

Модель семантичних зсувів концепту «воля» може бути описана як рух від конкретного до абстрактного й від колективного до індивідуального з подальшою інституціоналізацією. На першому етапі (XVII ст.) лексема «вольності» позначає корпоративні права станової спільноти – права й привілеї, гарантовані зовнішнім сувереном (королем, царем). На другому етапі (конституційний дискурс XX–XXI ст.) «воля народу» трансформується в категорію народного суверенітету – колективного джерела влади, що легітимізує державний устрій і не потребує зовнішнього гаранта. На третьому етапі (цивільне право) «воля» і «волевиявлення» диференціюються як внутрішній психічний стан і зовнішній юридично значущий акт індивіда. Спільним механізмом концептуальної деривації є збереження ядерної семи «спрямованість до дії», яка модифікується залежно від дискурсивного контексту: від колективної вольності-привілею до індивідуального волевиявлення-наміру.

Отже, концептуальна деривація лексеми «воля» в українській мові засвідчує діахронну тяглість семантичного ядра (волитивний компонент: бажання, рішення, спрямованість) з одночасним нашаруванням соціально-правових і політичних значень. Етнолінгвістичний вимір концепту виявляється у його вкоріненості в культурну пам'ять народу, де боротьба за вольності постає як ключовий наратив національної історії. Перехід від «вольностей» козацької доби до «волевиявлення» сучасного права демонструє трансформацію колективного права спільноти в індивідуальний юридично значущий акт, що відбиває

загальноєвропейську тенденцію до індивідуалізації правосуб'єктності. Водночас формула «суверенна воля народу» в Конституції України зберігає колективний вимір концепту, поєднуючи давню традицію козацького самоврядування з модерним конституціоналізмом і засвідчуючи безперервність української політико-правової думки.

Список використаних джерел

1. Беценко Т. П. Концепт воля в українському народному героїчному епосі (думах). Лінгвістика. 2017. № 1 (36). С. 85–93.
2. Белашов В. І. Глухівські статті, прийняті у березні 1669 року. *Сіверщина в історії України*. Київ ; Глухів, 2019. Вип. 12. С. 124–126. URL: <https://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/180889> (дата звернення: 24.01.2026).
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наук. думка, 1982–2012. URL: <https://goroh.pp.ua/Етимологія/воля> (дата звернення: 24.01.2026).
4. Словник української мови / кер. В. В. Німчик та ін. /Від. ред. В. В. Жайворонок. Київ : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
5. Гадяцька угода 16 вересня 1658 р. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / Ін-т історії України НАН України ; упоряд.: І. Бутич, В. Ринсевич, І. Тесленко. Київ-Львів : НТШ, 2004. С. 67–79 URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-3091-5/966-02-3091-5.pdf> (дата звернення: 28.01.2026).
6. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика : нариси. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
7. Преамбула Конституції України : правові позиції Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/11-preambula> (дата звернення: 24.01.2026).
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р.

№ 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. С. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.01.2026).

9. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності : монографія. Чернівці: Книги-XXI. 2019. 500 с. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/shcherbanyuk_o.v._narodnyy_suvernytet.pdf (дата звернення: 24.01.2026).

Науковий керівник – доц. О. А. Лисенко

Альона Шевченко-Кудіна,
*аспірантка кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Державна мова є обов'язковою у діяльності органів виконавчої влади та виступає важливим засобом реалізації управлінських функцій. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Конституція України, державною мовою в Україні є українська мова [1]. Офіційне тлумачення цього положення надано в Рішенні Конституційний Суд України № 10-рп/99 від 14.12.1999 р., у якому визначено, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України під час здійснення повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування [2].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» установлює вимоги щодо застосування державної мови в діяльності органів державної влади [3]. Зазначені положення конкретизовано у низці підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують порядок ведення діловодства, забезпечення доступу до публічної інформації та розгляду звернень громадян. Це свідчить про обов'язковий, а не декларативний характер мовних вимог.

Водночас, попри наявність достатньої нормативно-правової бази, реальна практика застосування української мови в адміністративній діяльності органів виконавчої влади свідчить про відсутність системності та єдності підходів.

Однією з основних проблем виступає формалізований характер

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

дотримання мовних приписів, установлених законодавством. Дослідження управлінської документації органів публічної влади дає підстави стверджувати, що державна мова використовується переважно без належного забезпечення мовної культури текстів, єдності термінології та відповідності вимогам офіційно-ділового стилю. У змісті адміністративних актів, службового листування та внутрішніх організаційних документів часто фіксуються граматичні, синтаксичні й стилістичні помилки, кальки з інших мов, а також невмотивоване використання іншомовних лексичних конструкцій. Відсутність ефективного внутрішнього механізму контролю за мовним оформленням управлінських рішень свідчить про другорядне сприйняття мовних стандартів у системі адміністративної діяльності.

Отже, проблема має якісний вимір – державні органи формально застосовують українську мову, однак рівень її використання не завжди відповідає вимогам юридичної точності та управлінської чіткості.

Не менш актуальною є проблема термінологічної фрагментарності адміністративних актів різних органів виконавчої влади. Відсутність уніфікованого підходу до формування та застосування адміністративно-правової термінології зумовлює одночасне вживання різних лексичних позначень для ідентичних правових явищ.

Мовні недоліки адміністративних актів безпосередньо відображаються на якості публічного адміністрування. Нечіткість формулювань, термінологічна невизначеність або логічна непослідовність тексту можуть спричинити різні варіанти тлумачення, ускладнювати реалізацію рішення або виступати підставою для його оскарження. У результаті знижується рівень правової визначеності як фундаментального принципу функціонування публічної влади.

Незважаючи на наявність загальнообов'язкових законодавчих приписів, у більшості органів виконавчої влади відсутні локальні

нормативні акти, що встановлювали б конкретні стандарти підготовки управлінської документації та вимоги до її мовного оформлення. Нормативні положення щодо використання державної мови закріплені переважно на загальнодержавному рівні та не отримують належної деталізації у внутрішніх регламентах окремих органів, що ускладнює формування сталої правозастосовної практики.

У цьому аспекті слід зважати на те, що відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та підзаконних актів Кабінету Міністрів України кандидати на посади державної служби зобов'язані підтвердити рівень володіння державною мовою шляхом складання відповідного іспиту, який організовує Національна комісія зі стандартів державної мови. Водночас такий механізм підтверджує лише індивідуальну мовну компетентність особи і не забезпечує автоматичного підвищення якості мовного оформлення управлінських документів на рівні інституції.

Таким чином, проблематика застосування української мови в діяльності органів виконавчої влади має чітко виражений адміністративно-правовий характер, оскільки безпосередньо пов'язана з реалізацією владних повноважень та належною формою адміністративних актів. А мовні вимоги слід розглядати не лише як складову державної мовної політики, а як елемент належної адміністративної процедури, що забезпечує юридичну визначеність, передбачуваність управлінських рішень та ефективність публічного адміністрування.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 13.01.2026).
2. Рішення Конституційний Суд України у справі за конституційним

поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень ст. 10 Конституції України (справа про застосування української мови) від 14 груд. 1999 р. № 10-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99> (дата звернення: 13.01.2026).

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 13.01.2026).

Аліна Іванова,

*здобувачка вищої освіти 4-го курсу
навчально-наукового інституту права
та соціального менеджменту,
Донецький державний університет
внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ МОВУ

На сьогодні, в умовах трансформації мовної політики та посилення значення державної мови як чинника конституційної ідентичності, функціонування державної мови виступає об'єктом посиленого конституційно-правового захисту. Юридична відповідальність за порушення законодавства про державну мову є складовою механізму забезпечення конституційного статусу української мови та реалізації мовної політики держави.

Питання функціонування державної мови регулюються Конституцією України, Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», Кодексом України про адміністративні правопорушення (щодо відповідальності за порушення мовного законодавства), Законом України «Про освіту», Законом України «Про телебачення і радіомовлення», а також відповідними підзаконними актами. Ключовим суб'єктом, який здійснює державний контроль за застосуванням державної мови та наділений повноваженнями щодо складання протоколів і розгляду справ про адміністративні правопорушення є Уповноважений із захисту державної мови.

Згідно статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [1].

Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі - Закон), регламентовано, що статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом [2].

Механізм притягнення до відповідальності за порушення мовного законодавства, регламентований статтею 188-52 Кодексу України про адміністративні правопорушення, має диференційований характер. Відповідно до якої порушення вимог Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" щодо застосування державної мови під час засідань, заходів, зустрічей і робочого спілкування, в актах, діловодстві та документообігу в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим і органах місцевого самоврядування, на державних і комунальних підприємствах, в установах та організаціях, інших суб'єктах господарювання державної і комунальної форми власності, у судочинстві та діловодстві у судах України, в органах правопорядку, розвідувальних органах, державних органах спеціального призначення з правоохоронними функціями, на державному кордоні України, у процесі виборів та референдумів, у міжнародних договорах України - тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше.

Порушення вимог Закону України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної» щодо застосування державної мови у сфері освіти, науки, культури, книговидавництва, у користувацьких інтерфейсах комп'ютерних програм та веб-сайтів, у сфері інформації для загального ознайомлення, публічних заходів, технічної і проектної документації, реклами, охорони здоров'я, спорту, телекомунікацій та поштового зв'язку, транспорту – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше.

Порушення вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо застосування державної мови друкованими засобами масової інформації – тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше.

Інші, ніж визначені частинами першою – третьою цієї статті, порушення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» щодо порядку застосування державної мови – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або попередження, якщо порушення вчинене вперше.

Повторне протягом року вчинення порушення з числа зазначених у частинах першій – четвертій цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, – тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до семисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Адміністративна відповідальність за порушення мовного законодавства у сучасних реаліях це не лише юридичний механізмом примусу, але і фундаментальний інструмент захисту національної безпеки, державного суверенітету та національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної :
Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#n3>.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984
№ 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n3209>

Науковий керівник – доц. Ю. В. Мех

Руслана Абдурахманова,
здобувач I курсу 2-ї групи
факультету права та економічної безпеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

МОВНИЙ ЕТИКЕТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТА

Мовний етикет є важливою складовою професійної культури юриста, адже його діяльність нерозривно пов'язана зі спілкуванням: проведенням перемовин, складанням документів і з представництвом інтересів клієнтів. Ефективність роботи юриста та довіра до правової системи значною мірою залежить від того, наскільки грамотно, етично й чітко він застосовує засоби мовного спілкування.

У сучасному світі мовний етикет розглядають як сукупність правил та норм мовленнєвої поведінки, які регламентують комунікацію відповідно до соціальних, культурних і професійних вимог. У професії юриста ці норми мають особливу вагу, оскільки його діяльність передбачає постійні взаємодії з різними групами громадян, колегами, представниками державних структур та учасниками судових процесів.

Дотримання мовного етикету в роботі юриста потребує використання норм літературної мови, юридично коректної термінології та чемної форми звертання[1]. Юрист повинен формулювати свої думки чітко, логічно та доступно, адже будь-які неточності чи двозначності можуть призвести до хибного тлумачення правових положень чи позицій сторін.

Одним із важливих аспектів мовного етикету є культура усного мовлення. Під час судових слухань, консультацій чи перемовин юрист зобов'язаний дотримуватись офіційно-ділового стилю, уникати грубощів,

образ або надмірно емоційних висловлювань. Стриманість, зваженість і повага до співрозмовників сприяють продуктивному діалогу та успішному вирішенню правових питань.

Не менш значущою є культура письмового спілкування. Документи юридичного характеру мають бути сформульовані грамотно, чітко і відповідати вимогам законодавства. Якість формулювань у договорах, позовах, скаргах або висновках прямо впливає на їхню юридичну вагу та правильність застосування правових норм.

Особлива роль мовного етикету виявляється в судових процесах. Усі учасники розгляду повинні суворо дотримуватися норм звертання до суду, суддів та інших учасників. Юрист, який виступає в суді, має демонструвати високий рівень культури мовлення через коректність у висловах, логічність аргументів і повагу до сторін процесу.

Крім того, мовний етикет регламентує спілкування з колегами та клієнтами. Використання ввічливих формулювань, уникнення фамільярності та збереження професійної дистанції сприяє створенню позитивного іміджу юриста й підвищує довіру з боку клієнтів.

У професійній діяльності юриста надзвичайно важливими є точність і зрозумілість мовлення [2]. Фахівець у цій сфері має вміти доступно пояснювати навіть найскладніші правові поняття, щоб клієнти могли чітко усвідомлювати свої права, обов'язки та можливі рішення. Спосіб подання інформації залежить від рівня сприйняття співрозмовника, а здатність адаптувати юридичну термінологію під кожного є важливою професійною навичкою.

Водночас не можна нехтувати принципами толерантності та поваги в спілкуванні. Юрист часто контактує з громадянами, які перебувають у стресових або критичних життєвих ситуаціях. У такому разі його мовлення повинно бути коректним, доброзичливим і стриманим. Неприпустимими є будь-які прояви дискримінації, образи чи приниження честі та гідності

співрозмовника. Мовний етикет невіддільний від професійної етики юриста, адже саме дотримання етичних норм формує довіру клієнтів та підвищує престиж юридичної професії.

Висока культура мовлення демонструє професіоналізм, компетентність і відповідальність фахівця. Значення мовного етикету поширюється й на комунікацію між самими членами юридичної спільноти. У цьому середовищі важливо дотримуватися стандартів ділового спілкування: уникати некоректних висловлювань, формулювати думки зрозуміло й шанобливо ставитися до колег. Такий підхід сприяє зменшенню конфліктів і закладає основи для продуктивної співпраці. У сучасному світі особливого значення набув етикет електронного спілкування.

Юридична практика передбачає активне використання електронної пошти, месенджерів та інших цифрових інструментів для комунікації. Тому юристи повинні дотримуватися правил офіційного листування: використовувати ввічливі форми звертання, висловлюватися ясно й структуровано, а також дотримуватися правил офіційно-ділового стилю навіть в онлайн-середовищі. Розвиток мовної культури юриста починається під час навчання й надалі вдосконалюється в процесі практичної діяльності.

Значний внесок у формування мовленнєвої майстерності робить юридична освіта, яка охоплює дисципліни з риторики, ділового спілкування та мовної культури. Особиста культура юриста також має велике значення для формування належного мовлення.

Рівень загальної освіченості, етичні принципи та усвідомлення відповідальності за кожне сказане слово – це те, що здатне суттєво підвищити якість комунікації [3]. Здатність ефективно вести діалог є невід'ємним елементом професійної майстерності.

Слід також наголосити, що в моральній поведінці юриста

проявляються як зовнішня регуляція, так і внутрішня саморегуляція. Тому саме завдяки моральному вихованню перебудовується особистість правника відповідно до моральних цінностей, які відбивають суспільні відносини, правила та норми поведінки [4].

Одним із ключових елементів мовного етикету юриста є здатність створювати аргументовану і переконливу промову. У професійній діяльності юрист регулярно стикається з необхідністю обґрунтувати свої погляди, відстоювати правову позицію або спростовувати твердження опонентів.

Тому його мовлення має бути не лише граматично правильним, а й логічно побудованим, послідовним і впевненим. Використання доречних мовних інструментів, чітких юридичних формулювань та обґрунтованих аргументів є важливим для успішного представлення правової позиції, що значно підвищує ефективність роботи юриста.

Мовний етикет набуває особливого значення під час проведення юридичних консультацій. У спілкуванні з клієнтом юристу важливо уважно вислухати проблему, поставити точні уточнювальні запитання та делікатно пояснити можливі варіанти її розв'язання. При цьому слід уникати надмірного застосування складної юридичної термінології, яка може бути незрозумілою громадянинові без спеціальних знань. Прості й доступні формулювання сприяють встановленню довірливих взаємин між юристом і клієнтом, забезпечуючи цим більш результативну правову допомогу.

Важливою складовою мовного етикету є також збереження професійної стриманості та нейтральності. Юрист часто має справу з конфліктними ситуаціями, емоційними висловлюваннями чи напруженими умовами роботи. У таких випадках ключове значення має вміння залишатися спокійним, не піддаватися емоціям і дотримуватися коректності у мовленні. Виважений тон і стримані висловлювання

допомагають знизити рівень конфліктності й сприяють конструктивному вирішенню правових суперечок.

Не менш значущим аспектом мовного етикету є вплив на формування професійного іміджу юриста. Високий рівень культури мовлення, грамотність та здатність чітко й логічно викладати свої думки створюють позитивні враження про фахівця, підвищуючи його статус у професійній спільноті.

Через мовленнєву поведінку часто формується перше враження, яке є визначальним у багатьох професійних ситуаціях. Тому дотримання норм мовного та етичного регламенту є важливою передумовою успіху у кар'єрі юриста.

Мовний етикет виступає потужним інструментом комунікації в юридичній практиці, сприяючи ефективному передаванню правових поглядів, покращенню взаєморозуміння та підтримці високих стандартів правової культури [5]. Він допомагає юристу налагоджувати конструктивне спілкування з клієнтами, колегами та представниками державних структур, водночас посилюючи престиж юридичної професії в суспільстві.

Отже, мовний етикет – це одна зі стрижневих складових професійної компетентності юриста. Він не лише забезпечує ясність і точність у передачі інформації, а й сприяє налагодженню довірчих стосунків із клієнтами та підвищенню авторитету правничої спільноти в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Яцун М. М. Комунікативно-мовленнєва компетентність юриста в сучасних умовах // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/6160> (дата звернення: 07.03.2026).
2. Борозняк Д. М., Ялова О. В. Культура мовлення юриста.

Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/35394> (дата звернення: 05.03.2026).

3. Скрипник Н., Когутюк О., Турлюк С. Мовно-мовленнєвий етикет у професійно орієнтованому комунікативному спілкуванні. *Молодий вчений.* 2024. (6.1 (130.1). С. 73–78. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6307> (дата звернення: 06.03.2026).

4. Пивоваров В. М. Комунікативна компетентність у морально-правовому вихованні особистості юриста. *Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 травня 2019 року). НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 164–169. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16969/1/Pivovarov_164-169.pdf (дата звернення: 06.03.2026).

5. Коломієць Г. О. Мовний етикет ділового документа. Соціально-економічні проблеми і держава. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/30949> (дата звернення: 06.03.2026).

Науковий керівник – доц. В. М. Пивоваров

Анна Корніяш,

*студентка 3 курсу групи 07мп-23-05а
факультету міжнародного та європейського права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРІЗЬ ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНОЇ РАДИ ПРИ МОН УКРАЇНИ

Питання якісного викладання державної мови у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) сьогодні набуло особливої ваги. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну мовна ідентичність стала не лише культурним, а й безпековим питанням. Саме тому переосмислення підходів до методики викладання української мови – це не академічна дискусія, а практична необхідність, що підкріплена конкретними законодавчими актами та інституційними змінами. Нормативну основу викладання української мови у ЗВО становить насамперед Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII (далі - Закон про мову). Стаття 21 цього Закону прямо закріплює, що мовою освітнього процесу в усіх закладах освіти є державна мова. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII у статті 48 визначає, що здобувачі вищої освіти зобов'язані дотримуватися норм академічної доброчесності та використовувати державну мову відповідно до вимог законодавства. Поряд із цим стаття 55 Закону про мову встановлює, що органи державної влади сприяють розвитку та популяризації державної мови, у тому числі через освітні програми. Ці норми формують правовий каркас, у межах якого і функціонує методика викладання мови у вищій

Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріалами VII Міжвишівського круглого столу (5 лютого 2026 р.)

школі.

Важливим актором у реалізації мовної освітньої політики виступає Молодіжна рада при Міністерстві освіти і науки України – дорадчий орган, створений відповідно до Положення, затвердженого наказом МОН України. Молодіжна рада об'єднує представників студентського самоврядування, молодіжних організацій та ініціативних груп і покликана забезпечити участь молоді у формуванні освітньої політики держави. Практика її діяльності є надзвичайно показовою для аналізу того, як знизу формуються запити до методики навчання. Серед конкретних ініціатив Молодіжної ради, що стосуються мовної освіти, варто виділити декілька напрямів. По-перше, це участь у розробці рекомендацій щодо запровадження мовних модулів у непрофільних спеціальностях. Адже студенти юридичних, технічних, медичних факультетів нерідко стикаються з тим, що курс «Ділова українська мова» викладається за одними й тими самими підручниками, що й двадцять років тому, без адаптації до сучасного юридичного чи технічного дискурсу. По-друге, Молодіжна рада неодноразово порушувала питання цифровізації мовної освіти: впровадження інтерактивних платформ, онлайн-тестування рівня мовної компетентності, використання корпусних технологій у навчанні. Показовим є і той факт, що у 2025 році за участі представників Молодіжної ради МОН проводилися консультації щодо оновлення стандартів вищої освіти, зокрема в частині мовної підготовки. Це підтверджує, що студентська спільнота розглядається як суб'єкт освітньої політики, а не лише її об'єкт. З методичного погляду це надзвичайно важливо: коли самі студенти формулюють проблеми та пропонують рішення, викладач отримує живий зворотний зв'язок, що дозволяє коригувати навчальні програми відповідно до реальних потреб.

Якщо говорити про сучасні методичні підходи, що застосовуються у ЗВО України, слід відзначити поступовий відхід від суто

граматичноцентричної моделі навчання. Традиційно курс ділової чи академічної мови зводився до вивчення правил орфографії та пунктуації, зазубрювання словникових норм і написання зразкових ділових листів. Нині ж дедалі більше кафедр запроваджують комунікативний і текстоцентричний підходи: студенти вчаться аналізувати автентичні тексти – судові рішення, нормативні акти, наукові статті – і самостійно їх продукувати. Це не лише розвиває мовну компетентність, а й формує критичне мислення. Окремого розгляду заслуговує питання мотивації студентів до вивчення державної мови. Дослідження, проведені в рамках освітніх проєктів за підтримки МОН, засвідчують: студенти краще сприймають матеріал тоді, коли бачать його практичну цінність. Тому ефективна методика має обов'язково включати кейс-завдання, пов'язані з реальною професійною діяльністю. Для студента-юриста це може бути аналіз реального судового рішення Верховного Суду, виправлення мовних помилок у проєкті нормативного акта чи складання процесуального документа. Такий підхід водночас формує і мовну, і фахову компетентність.

Варто також звернути увагу на роль академічної доброчесності у контексті мовної освіти. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII, академічна доброчесність передбачає самостійне виконання навчальних завдань. В умовах масового використання штучного інтелекту для написання академічних текстів перед викладачами постає нове методичне завдання: навчити студентів писати власні тексти грамотно українською мовою, а не генерувати їх автоматично. Молодіжна рада МОН вже порушувала це питання у своїх зверненнях, наголошуючи на необхідності розробки нових інструментів перевірки оригінальності, адаптованих до реалій ШІ-епохи. Не менш важливим є питання підготовки самих викладачів. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 «Про

затвердження Національної рамки кваліфікацій» визначає компетентнісний профіль освітян, однак практика свідчить про значний розрив між задекларованими стандартами і реальним рівнем методичної підготовки частини викладачів мови. Молодіжна рада у своїй діяльності акцентує увагу на необхідності регулярного підвищення кваліфікації викладачів, зокрема в аспекті сучасних педагогічних технологій: перевернутого класу, методу проєктів, гейміфікації навчального процесу.

Серед актуальних викликів, на які звертає увагу Молодіжна рада МОН, – проблема регіональних відмінностей у рівні мовної підготовки абітурієнтів. Студенти зі сходу чи півдня України, чия перша мова спілкування вдома була російська, нерідко зазнають труднощів при написанні академічних текстів українською. Методика, яка не враховує цей контекст, є неефективною. Тому рада ставила питання про запровадження диференційованого підходу: вхідної діагностики мовного рівня студентів і формування груп із різним рівнем базової підготовки.

На завершення варто підкреслити: ефективна методика викладання української мови у ЗВО – це не набір прийомів, а цілісна система, що поєднує нормативне підґрунтя, сучасні педагогічні технології, практичну зорієнтованість і реальне залучення студентів до формування освітньої політики. Досвід Молодіжної ради при МОН України є переконливим свідченням того, що студентська ініціатива здатна змінювати систему. Коли молодь говорить про мову не як про формальний курс, а як про інструмент самовираження, фахової діяльності та національної ідентичності, методика стає живою. І саме в цьому напрямі має розвиватися вища мовна освіта в Україні.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Відомості Верховної

Ради України. 2019. № 21. Ст. 81. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>

2. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>

5. Про затвердження Положення про Молодіжну раду при Міністерстві освіти і науки України. Наказ МОН України від 16.11.2025 № 195. URL: <https://mon.gov.ua>

6. Молодіжна рада при МОН України: офіційний сайт. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/gromadska-rada/molodizna-rada>

Науковий керівник – доц. Мех Ю. В.

Електронне наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Матеріали VII Міжвишівського круглого столу

5 лютого 2026 року

Сайт: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

Видається в авторській редакції

Відповідальна за випуск доц. *В. М. Пивоваров*

Комп'ютерне макетування *М. М. Сорокун*

Оприлюднено через мережу Інтернет 20.03.2026 р.

Формат 60x84^{1/8}. Обл.-вид. арк. 4,5 (525 КБ).

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

Редакційно-видавничий відділ наукових видань

Україна, 61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77, к. 518

тел. (057) 757-76-16

e-mail: epdsp@nlu.edu.ua, niksor@ukr.net

Свідоцтво

про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ДК № 7560 від 28.12.2021 р.